

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalous

Juridiikka

2017

Jani Uusitalo

KANNATTAAKO RIIDELLÄ?

– Riskinä suuret oikeudenkäyntikulut

Jani Uusitalo

KANNATTAAKO RIIDELLÄ?

- Riskinä suuret oikeudenkäyntikulut

Maallikon ostaessa esimerkiksi kiinteistön, voi myöhemmin paljastua puutteita tai virheitä, joista ostaja ei ostohetkellä ollut tietoinen. Tämä on tyypillinen tilanne, jossa maallikko joutuu pohtimaan riidan viemistä oikeuteen, jos myyjän kanssa ei päästä yhteisymmärrykseen. Riita-asian vieminen oikeuteen aiheuttaa kuitenkin monia kuluja, ja oikeudenkäyntikulut ovatkin nousseet moninkertaisesti 2000-luvulla. Maallikon on lähes välttämätöntä palkata lakimies oikeudenkäyntiä varten ja asianajajapalkkiot ovatkin suurin kuluerä.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on perehtyä laajan riita-asian prosessin kulkuun ja siitä osapuolille aiheutuviin kustannuksiin. Tarkoituksena on selvittää maallikolle, onko riidan sattuessa kannattavaa lähteä oikeuteen ja millainen prosessi se käytännössä on. Yksityishenkilöllä on aina oikeus viedä riidallinen asia tuomioistuimen ratkaistavaksi, mutta prosessi on usein pitkä ja turhan kallis.

Nykyinen tapa ratkaista riita-asia tavallisella oikeudenkäynnillä on muutoksen edessä. Pääkäsitteilyyn etenevät riita-asiat ovat vähentyneet selvästi ja asiat ratkaistaan pitkälti muualla kuin pääkäsitteilyssä. Perinteinen oikeudenkäynti on maallikolle turhan iso riski ja vain harvoin kantaja saa täyden korvauksen eli vastapuoli joutuisi korvaamaan esimerkiksi kiinteistön virheen sekä oikeudenkäynnistä aiheutuneet kulut. Ratkaisuna riskin pienentämiseksi voisi olla ylärajan asettaminen asianajajapalkkioille. Toinen vaihtoehto olisi muuttaa koko riita-asian menetelmää yksinkertaisemmaksi ja sitä kautta osapuolille halvemmaksi.

Työssä esitellään laajan riita-asian prosessin eri vaiheet ja selvitetään niistä aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja. Kuluista käydään läpi valtion oikeudenkäyntimaksut sekä perehdytään asianajajapalveluiden toimintaan ja hinnoitteluun. Oikeudenkäyntikuluihin on varallisuudesta riippuen mahdollista saada julkista oikeusapua ja lisäksi monilla on oikeusturvavakuutus jo omasta takaa.

ASIASANAT:

Pääkäsitteily, todistelu, sovittelu, oikeusapu, prosessikynnys

Jani Uusitalo

IS IT WORTH ARGUING?

- High legal expenses as a risk

When purchasing a property, for example, there can occur flaws or errors in property that the buyer was not aware of at the time. This is one typical situation, when a layman has to consider to take the case to court, if no agreement is reached. Bringing a case to justice causes a lot of costs and legal expenses has multiplied in the 21st century. It's almost necessary for a layman to hire a lawyer and lawyer's fees form the major part of legal costs.

The aim of the thesis is to find out the process of civil cases and the costs to the parties involved. The purpose was to survey to the layman whether it is profitable to bring the case to justice and what kind of process civil case is in practice. A layman has always right to bring a case to court but the process is often too long and expensive.

The current way to decide civil cases in main hearing is changing. Main hearings in civil cases have decreased a lot and civil cases are to great extent decided outside the court. Traditional litigation is a huge risk to a layman and rarely receives a full compensation which means that the counterparty would have to pay demands and also legal costs. A solution to reduce the risk could be to set a ceiling on lawyer's fees. Another option would be to make the process easier and simpler for the parties.

The thesis presents the various phases in civil cases and explains the legal costs involved. The survey finds out court fees and lawyers services and pricing. The layman also has possibility to get legal aid depending on incomes.

KEYWORDS:

Main hearing, witness, court mediation, legal aid, process thresold

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 SIVILIOIKEUS	8
2.1 Prosessitavoitteet	8
2.2 Riita-asiat	9
2.3 Prosessin kulku	11
2.3.1 Valmistelut	12
2.3.2 Pääkäsittely ja tuomio	13
2.3.3 Todistelu	14
2.3.4 Sovinto ja tuomioistuinsovittelu	15
3 OIKEUDENKÄYNTIKULUT	17
3.1 Täyden korvauksen periaate	17
3.2 Oikeudenkäyntikulujen kohtuullistaminen	18
3.3 Tuomioistuinmaksut	20
3.4 Todistajanpalkkiot	21
3.5 Asianajopalkkiot	22
3.5.1 Hyvä asianajajatapa	23
3.5.2 Hinnoittelu	24
3.6 Julkinen oikeusapu	27
3.7 Oikeusturvavakuutus	29
4 PROSESSIKYNNYS	32
4.1 Prosessin kesto	32
4.2 Riideltävä intressi	34
4.3 Kokonaiskulut	34
4.4 Ulkomaiden ratkaisumalleja	36
5 YHTEENVETO	38
LÄHTEET	40

KUVAT

Kuva 1. Riita-asiat.....	10
Kuva 2. Riita-asian prosessin kulku	14

1 JOHDANTO

Oikeudenkäyntikulujen kasvu ja sen aiheuttama kynnys yksityishenkilölle lähteä ajamaan riita-asiaansa oikeusteitse on puhuttanut Suomessa paljon. Oikeusturvaan kuuluu oleellisena osana halpa ja viivytuksetön oikeudenkäynti, jos kansalainen ajautuu riitaan toisen osapuolen kanssa. Oikeudenkäyntiprosessista koituu kuitenkin aina monia kustannuksia ja riskinä on joutua maksamaan korvausten lisäksi niin omat kuin vastapuolenkin kustannukset. Tässä opinnäytetyössä perehdytään siviiliprosessin periaatteisiin, prosessin kulkuun ja siitä aiheutuviin eri kuluihin. Teorian pohjalta pohditaan siitä mahdollisesti aiheutuvan prosessikynnyksen vaikutusta kansalaisen oikeusturvaan ja mahdollisia parannuskeinoja nykyiseen prosessiin.

Oikeudenkäynnin kuluja koskevaa lainsäädäntöä on vuosien varrella muuteltu usein ja vuoden 1993 menettelyuudistuksessa lainsäädäntöä kiristettiin paljon, jonka jälkeen on alkanut keskustelu kasvavasta prosessikynnyksestä, eli onko yksityishenkilöllä liian suuri riski lähteä hakemaan oikeussuojaa tuomioistuimesta. Prosessikynnys on tehokas tapa vähentää turhia oikeudenkäyntejä, mutta kasvaessaan se heikentää yksilön oikeusturvaa. Lisäksi prosessi venyminen kohtuuttoman pitkäksi vaikeammissa tapauksissa lisää kuluja ja kynnystä. Suomessa suuri osa kuluista muodostuu asianajopalkkioista, ja yksityishenkilön on usein lähes välttämätöntä käyttää asiantuntijaa apunaan. Asianajopalkkioista ei ole säädetty laissa tarkemmin, joten ne perustuvat pitkälti vapaaseen kilpailuun markkinoilla. Taloudellisesti heikommassa asemassa olevia varten on pyritty tekemään kulujen kohtuullistamista sekä tarjoamaan julkista oikeusapua.

Yksityishenkilön tiedot ja osaaminen oikeusprosessissa on yleensä melko vähäistä ja saatavilla oleva tieto on ja laki on usein vaikeasti tulkittavissa. Pohdittaessa oikeuteen lähtemistä voi olla vaikea saada kokonaiskäsitystä, mitä prosessi vaatii ja miten se käytännössä etenee ja mitä oikeuksia asianosaisella on. Asian oikeusteitse ratkaisemisessa on hyötynä se, että usein sillä saadaan parempi lopputulos kuin sovinnolla. Heikomman osapuolen on tärkeä tietää prosessioikeuden perusteet ja mahdollisuudesta esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamiseen tai julkiseen oikeusapuun.

Prosessikynnyksestä puhuttaessa on ongelmien lisäksi mietitty paljon erilaisia ratkaisuja. Ulkomailta on käytössä paljon erilaisia siviiliprosessin malleja ja Euroopassa riitaasioissa on otettu käyttöön yksinkertaistettuja ja edullisempia oikeusprosesseja. Monen

asiantuntijan mielestä näitä malleja voisi hyvin hyödyntää myös Suomen oikeusjärjestelmässä.

Olen suunnannut työni erityisesti maallikolle, jolle siviilioikeus riita-asia prosessina on vieraampi. Työssä avataan selkeästi, miten oikeusprosessi käytännössä etenee ja mitä se asianosaiselta vaatii. Prosessista aiheutuvat eri kustannukset ja niiden jakautuminen poikkeuksineen on myös tärkeimpiä asioita tietää, kun pohtii oikeusjutun laittamista viireille.

Työssä käytän lähteinä siviilioikeuteen, oikeudenkäynti- ja asianajokuluihin ja oikeusturvaan liittyvää lainsäädäntöä, lakikirjallisuutta sekä oikeusministeriön lausuntoja. Oleellisin lainsäädäntö työn osalta on Oikeudenkäymiskaaren 21 luku, tuomioistuinlaki sekä tuomioistuinmaksulaki. Käytän myös tilastokeskuksen tilastotietoja siviiliasioista sekä oikeustapauksia.

Alkuun käyn läpi siviilioikeuden yleiset periaatteet sekä riita-asian prosessin vaiheet. Lisäksi erittelen eri prosessista aiheutuvien kulujen muodostumista sekä prosessikynnyksen teoriaa. Lopuksi käsittelen yksilön oikeusturvan toteutumista riita-asioissa nykytilanteessa sekä mahdollisia vaikutuksia ja muutoskeinoja.

Tein harjoittelun Varsinais-Suomen kärjäoikeudessa, jossa pääsi lähemmin tutustumaan erilaisiin oikeusprosesseihin ja katsomaan oikeudenkäyntejä. Harjoittelussa huomasin, kuinka haastavaa oikeusasioiden hoitaminen on tavalliselle kansalaiselle yksinkertaisimpienkin asioiden osalta. Siitä sain innoituksen tehdä selkokielisten työn laajan riita-asian vaiheista.

2 SIVIILIOIKEUS

Siviiliprosessi on Suomessa kaikkia henkilöitä ja yhteisöjä varten, kun halutaan ratkaista riitainen asia puolueettomassa tuomioistuimessa. Se turvaa kansalaisille perustuslain mukaisen oikeusturvan. Oikeussuojan toteutuminen tarkoittaa käytännössä sitä, että tuomioistuin antaa tuomionsa ja panee sen täytäntöön. Valtion tasolla siviilioikeuden olemassaolo luo kansalaisille rangaistuksen uhan, mikä ehkäisee lainvastaisia toimia ja pitää järjestystä yllä. Se on valtion käyttämä rangaistuskeino, jota kutsutaan myös valtion sanktiomekanismiksi. Siviiliprosessin toimivuudessa on kuitenkin ongelmakohtia, joista prosessikynnys on noussut suureksi puheenaiheeksi. Esteeksi ovat alkaneet muodostua niin kustannukset kuin oikeudenkäynnin kestokin. Se asettaa haasteita riittävän oikeusturvan toteutumiselle ja yksilön todelliselle mahdollisuudelle hakea oikeussuojaa tuomioistuimesta.

2.1 Prosessitavoitteet

Siviilioikeutta ohjaa kaikessa toiminnassaan tietyt peruseriaatteet. Näiden periaatteiden tarkoitus on saada oikeusprosessi etenemään nopealla, halvalla ja varmallalla tavalla. Näin pyritään varmistamaan kansalaiselle tarkoituksenmukainen oikeudenkäyntiprosessi ja jokaiselle oikeusvaltion kansalaiselle kuuluva oikeusturva. (Jokela 2015, 71.)

Prosessin nopeudesta säädetään Suomen perustuslain 21§:ssä, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa viranomaisessa.. Oikeudenkäynnin nopeuden kohtuullisuusvaatimus löytyy myös tarkemmin oikeudenkäymiskaaren 21§:stä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksesta. (Vuorenää 2009, 61.) Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määritellään, että oikeudenkäynnin tulee tapahtua kohtuullisessa ajassa ja Suomi on myös saanut tuomioita liian pitkistä oikeudenkäynneistä.

Jotta oikeussuojan hakeminen tuomioistuimesta olisi jokaiselle kansalaiselle mahdollista, tulee oikeusprosessin halpuustavoitteen toteutua. Oikeudenkäyntikulut eivät oikeusvaltiossa saisi olla este viedä riita-asiaa oikeuteen. (Vuorenää 2009, 62.) Suomessa oikeudenkäyntikulujen kasvu vuosien saatossa on aiheuttanut oikeudenkäynnin taloudellisen riskin kasvamisen. Seurauksena voi nykytrendin jatkuessa olla, että oikeu-

denkäynti on todellisuudessa mahdollinen vain taloudellisesti hyvässä asemassa oleville. Se taas helposti aiheuttaa sen, että sovinnon tekeminen ennen oikeudenkäyntiä tulee taloudellisesti kannattavammaksi ja yleensä sopiminen aiheuttaa epäedullisemmän lopputuloksen kantajalle. Toteutuakseen halpuustavoite edellyttää, että asianosaisella on mahdollisuus saada lainoppinutta apua kohtuullisin hinnoin ja lopullisten oikeudenkäyntikulujen tulee olla kohtuulliset. (Vuorenperä 2009, 62)

Keinoina näihin tavoitteisiin pääsemiseksi käytetään oikeusprosessissa kolmea pääperiaatetta. Suullisuusperiaate tarkoittaa nykyisessä oikeusprosessissa käytännössä, että pääkäsittelyssä kuultavien henkilöiden kuten asianosaisten, oikeudenkäyntiavustajien ja todistajien tulee antaa lausumat suullisesti ja vain suullisesti annettua tietoa voidaan pitää tuomion perustana. Vain pääkäsittelyssä esille tuodut asiat voidaan ottaa huomioon ja kirjallista lausumaa ei voi esittää tuomioistuimelle. (Jokela 2015, 127.) Asianosainen voi kuitenkin lukea suoraan mahdolliset viittaukset oikeuskirjallisuuteen tai -käytäntöön (Vuorenperä 2009, 67).

Määräämisperiaate on oleellinen yleisimmissä riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu. Siviilioikeudessa asianosainen saa itse päättää, haluaako viedä asiaa oikeuteen ja voi myös lopettaa oikeusprosessin kesken. Asianosaisen omassa päätäntävallassa on, mitä korvauksia hän haluaa vaatia vastapuolelta. Lisäksi määräämisperiaatteen mukaan asianosaiset saavat valita oikeussuojan muodon eli halutaanko asia käsitellä käräjäoikeudessa vai vaihtoehtoisesti esimerkiksi välimiesmenettelyssä.

Tämän lisäksi on käytössä vielä välittömyysperiaate, jonka mukaan vireille tullut asia tulee käsitellä samalla tuomioistuimen kokoonpanolla prosessin alusta loppuun asti (Jokela 2015, 148). Näin edistetään prosessin sujuvuutta ja vältetään turhia viivytyksiä ja ylimääräisiä istuntoja. Oikeudenkäynnin välittömyys edistää siten samaan aikaan prosessin nopeutta ja halpuutta.

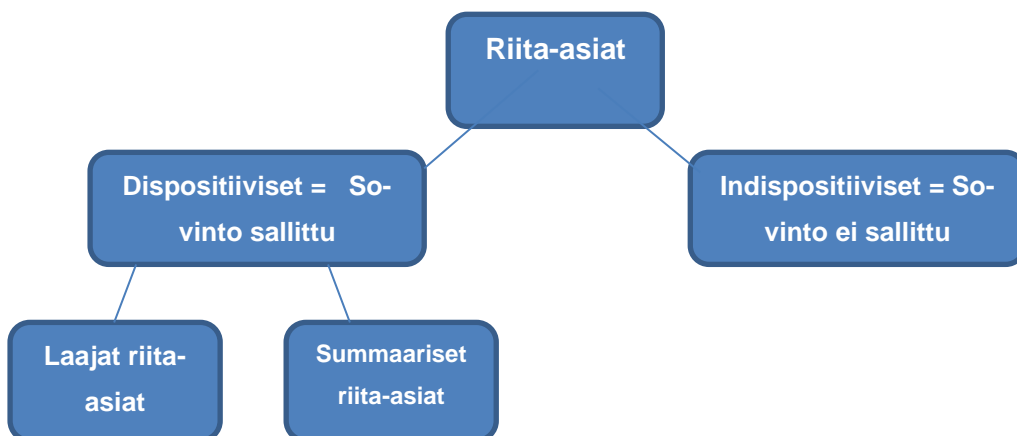
2.2 Riita-asiat

Siviilioikeudessa käsiteltävät riita-asiat voidaan jakaa dispositiiviisiin ja indispositiiviisiin riita-asioihin. Suurin osa riita-asioista on dispositiivisia eli sovinto on sallittu. Käytännössä se tarkoittaa asianosaisten sopimusvapautta eli he voivat sopia vapaasti asian oikeuteen viemisestä, sen käsittelytavasta ja korvauksista. (Minilex 2017 A.) Vaikka kantaja onkin

haastanut vastapuolen oikeuteen, voidaan asiassa päästä sovintoon siitä huolimatta prosessin missä vaiheessa tahansa tai jopa jättää asia kesken. (Vuorenpää 2009, 85) Yksityisen henkilön nostaman riita-asian perustana toimii aiemmin mainittu siviiliprosessin määräämisperiaate. Määräämisperiaatteen mukaan asianosainen saa itse päättää, haluaako hän asiassa oikeussuojaa oikeusteitse vai ei.

Indispositiivisessa jutussa asianosaiset eivät voi sopia asiasta pätevästi oikeuden ulkopuolella eli asianosaisten sopimusvapautta on rajoitettu. Joissain asioissa on laissa pidetty perusteltuna rajoittaa sopimusvapautta. Tällaisia ovat esimerkiksi tapaukset, jotka ovat suuremmassa mittakaavassa oikeudellisesti merkittäviä ja ratkaisu voi vaikuttaa merkittävästi muidenkin kuin asianosaisten elämään. (Vuorenpää 2009, 86.) Indispositiiviset tapaukset ovat kuitenkin niin harvinaisia, että ne on rajattu tämän työn ulkopuolelle.

Riita-asiat, joissa sovinto on sallittu, voidaan vielä jakaa laajoihin riitaisiin asioihin ja summaarisiin riidattomiin asioihin. Summaariset eli suppeat asiat ovat yleensä velkomistapauksia, jotka johtuvat yleisimmin osapuolen maksukyvyttömyydestä. Tyypillinen esimerkki on velkomusasia, jossa yritys hakee saataviaan yksityishenkilöltä oikeusteitse ja tuomioistuin päättää asiasta yksipuolisesti ilman, että vastaaja koskaan on mukana prosessissa. (Viitanen 2011, 9.) Työni kannalta oleellisia ovat kuitenkin vain laajat ja riidalliset riita-asiat, jotka vaativat kunnon oikeudenkäynnin ja aiheuttavat näin oikeudenkäyntikuluja molemmille osapuolille.

Kuva 1. Riita-asiat

Laajat riita-asiat ovat viimeisen 20 vuoden aikana vähentyneet käräjäoikeuksissa selvästi. Pitkälti lakiuudistusten myötä nykyään vain murto-osa käräjäoikeuden käsittelemistä asioista on riidallisia siviiliasioita. (Ervasti 2009, 8.) Trendinä on, että käsiteltäviä asioita on vähemmän, mutta ne ovat entistä laajempia ja vaikeampia. Vuonna 2016 käräjäoikeuteen saapui noin 360 000 riita-asiaa, joista vain 12 000 oli laajoja riita-asioita (Ahola ym. 2017, 58). Yleisimpiä laajojen riita-asioiden syitä ovat asuntoihin ja työhön liittyvät riidat. Syynä kehitykselle on, että monet riita-asiat on muutettu vuosien saatossa hakemusasioiksi ja velka-asiat ovat nykyään hyvin harvoin riidallisia. Lisäksi laajat riita-asiat pyritään entistä useammin sovitteluun ja vuonna 2006 käyttöön otettu tuomioistuinsovittelu karsii pääkäsittelyjä paljon. Vuoden 1993 alioikeusuudistus paransi oikeudenkäyntimenettelyä ja samalla kiristi oikeudenkäyntikulujen riskiä. Uudistuksen myötä eriteltiin suppeat ja laajat riita-asiat, sovittelu tuli mahdolliseksi ja valmistelu tuli mukaan oikeudenkäyntimenettelyyn. Kuluriskin kiristämällä haluttiin puolestaan saada kasvatettua kynnyksiä lähteä oikeuteen ja näin pyrkiä välttämään turhia oikeudenkäyntejä ja lyhentää käsittelyaikoja kasvattamalla riskiä suurista oikeudenkäyntikuluista. (Ervasti 1997, 14.) Vaikka myöhemmin prosessikynnyksiä pyrittiin laskemaan, on ihmisten tietoisuus oikeudenkäynnin kustannuksista vähentänyt oikeudenkäyntihalukkuutta. Nykyään myös ennaltaehkäistään paremmin riitoja esimerkiksi kattavilla asuntojen kuntokartoituksilla ja parantuneilla vakuutusyhtiöiden korvauskäytännöillä. (Ervasti 2009, 6)

2.3 Prosessin kulku

Siviiliprosessin oikeudenkäynti jakautuu kahteen perusvaiheeseen: valmisteluun ja pääkäsittelyyn. Valmistelussa selvitetään osapuolten vaatimukset ja kerätään tarvittava tieto oikeudenkäyntiä varten. Valmistelun aikana selvitetään myös mahdollisuus päästä sovintoon. Lähtökohtana oikeudenkäynnin vaiheilla on turvata mahdollisimman joustava ja oikeudenmukainen prosessi ja varsinaisen pääkäsittelyn onnistuminen. Jutut pyritään ratkaisemaan myös mahdollisimman nopeasti, joten valmisteluvaiheessakin voidaan juttu jo saada ratkaistuksi. (Vuorenmaa 2009, 92)

2.3.1 Valmistelut

Riita-asian kirjallinen valmistelu lähtee liikkeelle, kun kantaja jättää haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan. Kantajan haastehakemuksessa tulee käydä selkeästi ilmi, mitä hän vaatii vastaajalta ja millä perusteella. Jo tässä vaiheessa pitää ilmoittaa mahdolliset henkilötodistelut tai kirjalliset todistelut. (Oikeusministeriö 2017 A) Haastehakemus on useimmiten 3-4 sivun mittainen. Yksinkertaisimmissa asioissa se voi olla vain yhden sivun pituinen, mutta monimutkaisessa asiassa hakemuksessa on jopa yli 7 sivua. (Ervasti 2009, 12.) Käräjäoikeus tarkistaa, vaatiiko haastehakemus täydennystä ja lähettää haasteen vastaajalle. Jos haaste on riidallinen, eli vastaaja vastustaa kannetta, pyydetään osapuolet suulliseen valmisteluun. (Oikeusministeriö 2017 A)

Suullisessa valmisteluistunnossa käydään läpi osapuolten erimielisyydet asiasta ja selvitetään, onko asiassa mahdollisuutta sovintoon. Suullisessa valmistelussa osapuolten on viimeistään tuotava esille ne seikat, joihin käsittelyssä haluavat vedota. Lisäksi tuomioistuimella on kyselyvelvollisuus eli lain nojalla tuomioistuimen on tehtävä valmistelun onnistumisen kannalta vaadittavat kysymykset osapuolille. Tämä vaihe on erityisen tärkeä, koska oikeudenkäynnissä on käytössä niin sanottu preklusiosääntö. Sen mukaan tuomioistuin ei saa tuomiossaan huomioida liian myöhään esille tuotua oikeustositteikaa. Valmistelussa on myös mahdollista tehdä sovinto, jonka jälkeen käräjäoikeus vain vahvistaa, mitä valmistelussa on sovittu. Muutoin asia valmistellaan pääkäsittelyyn. Asian suuruudesta ja vaikeudesta riippuen pääkäsittely voidaan järjestää heti tai myöhemmin erikseen sovittuna ajankohtana. (Oikeusministeriö 2017 B)

Vuonna 2013 suullisessa valmistelussa saatiin ratkaistua 1915 tapausta, kun pääkäsittelyyn eteni kaikkiaan ainoastaan 1507 riita-asiaa. (Tilastokeskus 2014, 2.) Tämä kertoo siitä, kuinka nykyään kallista pääkäsittelyä vältetään viimeiseen asti ja tuomioistuimessa pyritään ratkaisemaan jutut nopeasti muilla keinoilla. Se on osapuolten kannalta nopea ja halpa ratkaisu, mutta oikeudenkäyntikulujen kova kasvu ei voi olla vaikuttamatta sovinnon yleistymiseen riita-asioissa. Esimerkiksi vielä vuonna 2008 pääkäsittelyssä ratkaistiin 3300 juttua, kun sovintoon päädyttiin 2200 jutussa. (Ervasti 2009, 5.)

Valmisteluistuntoja on myös mahdollista pitää useampi kuin yksi, jos asian laajuus ja vaikeus sitä vaatii. Noin kolmannesta riita-asioista pidetään yksi valmisteluistunto ja jopa puolessa tapauksista kaksi. (Ervasti 2005, 31.) Kahden valmisteluistunnon yleistyminen kertoo varmasti laajojen riita-asioiden muuttumisesta vaikeammiksi vuosien varrella. On

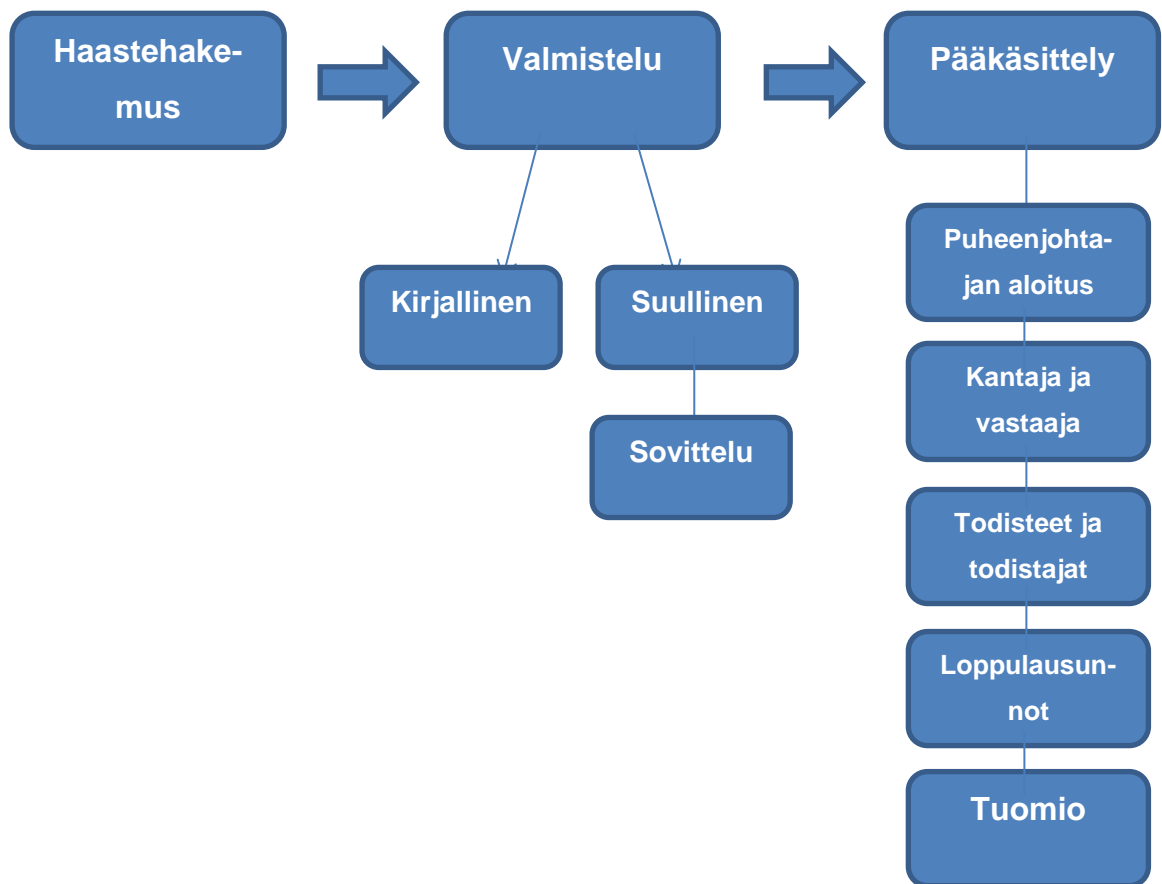
myös mahdollista siirtyä kirjallisesta valmistelusta suoraan pääkäsittelyyn, mutta tällaisia tapauksia ei ole tullut esille. (Ervasti 2005, 13.)

2.3.2 Pääkäsittely ja tuomio

Kun valmistelussa on saatu selville käsittelyä varten tarvittavat seikat ja todisteet eikä sovintoon ole valmistelussa päästy, siirytään asiassa pääkäsittelyyn. Yleensä pääkäsittely ratkaistaan yhden tuomarin kokoonpanossa, ja vain harvoin kolmella tuomarilla.

Pääkäsittelyssä:

1. Puheenjohtaja kertoo, mihin asian valmistelussa on päädytty ja mitä osapuolet ovat vaatineet.
2. Kantaja ja vastaaja perustelevat vaatimuksensa tarkemmin ja esittävät mahdollisia tarkentavia kysymyksiä toisilleen.
3. Kuullaan todistajia ja käydään läpi kirjalliset todisteet.
4. Asianosaiset esittävät loppulausuntonsa, ja kertovat kuinka asia tulisi heidän mielestään ratkaista.
5. Tuomioistuin antaa tuomionsa joko heti istunnon jälkeen suullisesti tai myöhemmin kirjallisesti kansliatuomiolla. Asianosaiset voivat myöhemmin lukea tuomion käräjäoikeuden kansliasta. (Oikeusministeriö 2017 C)

Kuva 2. Riita-asian prosessin kulku

Jos osapuoli on päätökseen tyytymätön, voi hän valittaa päätöksestä hovioikeuteen. Valitukseen tarvitaan nykyään vuoden 2015 lakiuudistuksen johdosta aina jatkokäsittelylupa. Ennen valittamista tulee osapuolen kuitenkin osoittaa tyytymättömyyttä kärjäoikeuden tuomioon 7 vuorokauden sisällä tuomiosta. Jos valituslupaa ei myönnetä, asian käsittelyä ei jatketa. (Minilex 2017 B)

2.3.3 Todistelu

Todistelusta riita- ja rikosasiassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa. OK:n 17 luvun 1 §:n mukaan asianosaisella on oikeus saada todiste näytettäväksi tuomioistuimelle ja myös antaa lausunto jokaisesta oikeudenkäynnissä käytetystä todisteesta. Yleisiä todisteita ovat todistajan kuuleminen, asiakirjan näyttäminen sekä asiantuntijalau-

sunto. 2 §:n mukaan riita-asiassa tulee näyttää toteen ne seikat, johon vaatimukset perustuvat. Sellaisesta asiasta ei tarvitse esittää todisteita, jonka vastapuoli on tunnustanut.

Riita-asiat ovat suurimmaksi osaksi dispositiivisia eli asioita, joissa sovinto on sallittu. Dispositiivissa riita-asioissa kantajalla on näyttötaakka eli hänen on hankittava tarvittavat todisteet itse. Käytännössä tuomioistuin ei voi itse määrätä uusia todisteita tuotavaksi käsittelyyn. Tuomioistuin voi kuitenkin valmisteluvaiheessa nostaa esille jonkin mahdollisesti saatavilla olevan todisteen ja asianosainen saa päättää haluaako sitä hankkia. Ennen vuoden 2015 lakiuudistusta tuomioistuin sai määrätä todisteen, jos kumpikaan osapuoli ei sitä vastustanut. Sen sijaan asiantuntijalausunnon tuomioistuin saa edelleen määrätä ilman osapuolten hyväksyntää. Asiantuntijalausunto tulee kyseeseen, jos asiassa tarvitaan erityistä ammattitietoa vaativa, kuten esimerkiksi lääkärin tai tekniikan alan ammattilaisen lausunto. Tuomioistuimen tulee myös riita-asiassa valvoa, ettei asiaan valmistelussa tuoda tarpeettomia seikkoja tai lopputuloksen kannalta merkitykseltöntä todistelua. Se on oikeudenkäynnin sujuvuuden kannalta tärkeää, koska asianosaiset usein hankkivat liikaa tai osittain tarpeettomia todistajia valmisteluvaiheessa. (Jokela 2016, 202.)

Todistajien käyttö riita-asioissa on ollut viimeisen kahden vuosikymmenen aikana koko ajan nousussa. Vuonna 2008 vain joka viidennessä riita-asiassa ei kuultu lainkaan todistajia, kun vielä 2004 ilman todistajia vietiin läpi joka kolmannes asia. Todistajien määrä on myös kasvussa. Vuonna 2008 puolissa tapauksista kuullaan kolmea todistajaa ja neljän tai viiden todistajan kuuleminenkin on melko yleistä. (Ervasti 2009, 16.) Mitä suurempi riideltävä intressi on kyseessä, sitä enemmän todistajia käytetään. Tavallisesti alle 10 000 euron intressin tapauksissa on 1-3 todistajaa. Todistajia ollessa 6 tai enemmän on yleensä intressinä jo yli 30 000 euroa. Kun todistajia alkaa olla esimerkiksi viisi, on sillä jo selkeä vaikutus oikeudenkäyntikuluihin. (Ervasti 2009, 42.) Todistajien määrän kasvu kertoo myös nykypäivän laajojen riita-asioiden laajuudesta ja vaikeudesta.

2.3.4 Sovinto ja tuomioistuinsovittelu

Vuonna 2003 oikeudenkäymiskaareen tehtiin muutoksia, jotta riita-asian käsittely olisi joustavampaa ja nopeampaa. Uudistuksessa mahdollistettiin riita-asian ratkaiseminen jo

valmisteluistunnossa. Sovinnon mahdollisuus on vähentänyt pääkäsittelyyn edenneitä riita-asioita paljon ja vähentää oikeudenkäyntikuluja paljon. Vuonna 2008 jo yli puolet laajoista riita-asioista ratkaistiin valmisteluvaiheessa. Nykyään pyritään oikeuden privatisointiin eli riita-asiat ratkaistiin mahdollisimman paljon helpommilla tavoilla kuin oikeudenkäynnillä. (Ervasti 2009, 6.)

Vuonna 2006 tuomioistuimissa otettiin käyttöön tuomioistuinsovittelu. Kummankin osapuolen suostuessa sovitteluun voidaan tuomioistuimelta pyytää sovittelun aloittamista. Sovittelijana toimii tuomioistuimen tuomari ja osapuolilla voi myös olla asianajaja auttamassa sovintoon pääsyssä. Sovittelussa kumpikin osapuoli maksaa omat kustannuksensa huolimatta lopputuloksesta. Näin pyritään saamaan vapaamuotoinen ratkaisu asianosaisten välille ja välttämään pitkäkestoinen ja kallis oikeuden pääkäsittely. Kaiken sovittelun tarkoituksena on, ettei tuomari yritä sanella ratkaisua asiaan, vaan yrittää saada osapuolet neuvottelemaan mahdollisista ratkaisuisista. (Oikeusministeriö 2017 D)

Tuomioistuinsovittelussa kumpikin osapuoli hoitaa omat kustannuksensa eikä kulukorvauksia voi vaatia vastapuolelta lopputuloksesta riippumatta. Asianosaiset ovat kuitenkin tuomioistuinsovittelussa oikeutettu julkiseen oikeusapuun tai oikeusturvavakuutuksen korvauksiin. Kulut koostuvat pelkästään asianosaisten omista asianajajien tai asiantuntijoiden palkkioista. Sovittelijana toimiva käräjäoikeuden tuomari ei peri palkkiota, koska se on osa virkatyötä. (Jokela 2006, 591.)

Tuomioistuinsovittelu on oikeuden privatisoinnin kannalta hyvä parannuskeino. Käytännön toteutuksessa ongelmana on kuitenkin ollut sen todella vähäinen käyttö riita-asioissa. Esimerkiksi vuonna 2014 koko Suomessa ratkaistiin ainoastaan noin 200 juttua tuomioistuinsovittelussa, kun laajoja riita-asioita on useampi tuhat vuodessa. (Vuorela 2017) Lisäksi kansalaisille on saatavilla Suomen Asianajajaliiton järjestämää sovitteluapua. Asianajajaliitto tarjoaa vapaaehtoista neuvottelua puolueettoman asianajajan johdolla. Erona tuomioistuinsovitteluun on, että asianajaja ei voi antaa sitovia päätöksiä, toisin kuin käräjäoikeuden tuomari. Ideana asianajajaliiton sovittelussa on, että se on muita käsittelyvaihtoehtoja edullisempi ja hyvä tapa välttää raskas oikeusprosessi. (Asianajajaliitto 2017)

3 OIKEUDENKÄYNTIKULUT

Riita-asian oikeudenkäyntikulut koostuvat useista eri maksuista ja kulujen muodostumisesta on säädetty useassa eri laissa. Suomessa hävinnyt osapuoli on lähtökohtaisesti velvoitettu korvaamaan myös vastapuolen kulut, mutta poikkeuksia ja helpotuksia on lainsäädäntöön tehty vuosien varrella.

3.1 Täyden korvauksen periaate

Oikeudenkäyntikuluista säädetään Suomen laissa oikeudenkäymiskaaren 21§:n 21 luvussa. 3 §:n mukaan ”asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut, jollei muualla laissa tosin säädetä”. OK:n 21 luvun 8 §:ssä säädetään tarkasti, mitä kuluja korvataan. Kuluihin lasketaan valtiolle maksettavat oikeudenkäynnistä aiheutuneet tuomioistuinmaksut ja todistajille kuuluvat palkkiot. Oikeudenkäynnissä valmisteluvaihe ja pääkäsittely maksavat erikseen ja mitä pidemmälle prosessissa mennään, sitä enemmän kuluja tulee. Suurin kuluerä on kuitenkin asianajajapalkkiot, jotka myös hävinnyt osapuoli on velvollinen vastapuolelle korvaamaan. Asianajajapalkkioiden korvaamisen riski aiheuttaakin riita-asian aloittamiseen suuren kynnyksen.

Oikeudenkäyntikulujen korvaamisessa on siis Suomessa käytössä niin sanottu täyden korvauksen periaate. Tämä koskee dispositiivisia asioita eli riita-asioita, joissa sovinto on sallittu. Tällöin hävinneen osapuolen on lähtökohtaisesti korvattava kaikki omat ja vastapuolen tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kustannukset. OK:n 21 5§:ssä mainitaan tarpeettomia kuluja. Hävinnyt osapuoli ei joudu korvaamaan kuluja, jotka on aiheutunut asianosaisen huolimattomuudesta tai jos oikeudenkäyntiä on turhaan pitkitetty. Täyden korvauksen periaatteen käyttöönotolla 1993 haluttiin kasvattaa prosessikynnystä, jotta vältytään turhilta ja tarpeettomilta oikeudenkäynneiltä.

Oikeudenkäyntikulujen korvaamisessa on kuitenkin olemassa poikkeuksia. Yksi merkittävä poikkeus on, jos on tullut ilmi asian kannalta oleellinen seikka, josta osapuoli ei ollut tietoinen ja sillä on merkitystä oikeudenkäynnin lopputuloksen kannalta. Tällöin tuomioistuin voi määrätä kummankin osapuolen maksamaan omat kulunsa vastoin täyden korvauksen periaatetta. Tämä vain silloin, jos voidaan olettaa, ettei oikeudenkäyntiin olisi

lainkaan ryhdytty seikan ollessa asianosaisten tiedossa. Toinen tilanne, jossa asianosaiset joutuvat korvaamaan omat kulunsa on, jos juttu päättyy tuomioistuimen mielestä ”tasapeliksi”. Tuomioistuimella on myös mahdollisuus kohtuullistaa, jos täyden korvauksen tuomitseminen olisi olosuhteet huomioiden kohtuuttomat. (Hovioikeus 2012, 9.)

Esimerkki 1: Kohtuuttomat oikeudenkäyntikulut intressiin nähden

Esimerkkitapauksessa KKO:2003:46 kaksi vuokralaista S ja P oli vuokranantajan A irtisanottua jättäneet 5000 markkaa vuokraa maksamatta. A oli jättänyt asiasta kanteen ja vuokralaiset kiistivät kanteen huoneiston kunnan puutteellisuuden vuoksi. Pääkäsitelyssä esitettiin 32 kirjallista todistetta ja kuultiin 15 todistajaa. Vuokralaisten vastakanne hylättiin ja summaarisesta laajaksi riita-asiaksi vaihtuneessa asiassa vuokralaiset tuomittiin korvaamaan maksamattomat 5000 markan vuokratulot sekä A:n kohtuulliseksi katsotut 40 000 markan oikeudenkäyntikulut. Vuokralaiset olivat velkajärjestelyssä eikä olleet maksukykyisiä. Asiasta valitettiin vielä hovioikeuteen sekä korkeimpaan oikeuteen ja lopulta korvattavia oikeudenkäyntikuluja kertyi 57 000 markkaa.

Tapaus on hyvä esimerkki riita-asian riskeistä moneltakin kantilta. Oikeudenkäyntikulut nousivat pelkästään käräjäoikeuden pääkäsitelyssä yli kymmenkertaisiksi ja aiheuttivat valtavat kulut häviävälle osapuolille. Tällaisen riskin takia ei todellisuudessa kannata lähteä viemään pientä asiaa tuomioistuimeen ja vältetään turhat oikeudenkäynnit. Toisaalta oikeudenmukaisuus ei toteutunut, kun häviävä osapuoli oli maksukyvytön ja korvausten saanti on lähes mahdotonta.

3.2 Oikeudenkäyntikulujen kohtuullistaminen

Vuonna 1999 säädettiin oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun lievennys 8b§, jonka mukaan oikeudenkäyntikuluja on mahdollista kohtuullistaa tietyin perustein. Kohtuullistamisen taustalla on vuoden 1993 oikeudenkäyntikulujen lakiuudistukset, jolloin hävinneen osapuolen korvaukset kasvoivat merkittävästi. Vuoden 1998 hallituksen esityksen mukaan oikeudenkäynnistä oli aiheutunut niin suuri taloudellinen riski, ettei usein ollut kannattavaa hakea oikeussuojaa tuomioistuimesta. Tämän vuoksi uuden kohtuullistamissäännön perusteella hävinneen osapuolen kuluja voidaan lieventää, jos vastapuoli ei ole pyrkinyt sopimaan asiaa tai pitkittänyt tahallaan prosessia. Myös hävinneen osapuolen taloudel-

lisen tilanteen perusteella tai jos kulut nousevat riideltävään asiaan nähden kohtuuttomiksi, voidaan kuluja kohtuullistaa. (Minilex 2017 C) Lisäksi nykypäivänä oikeusasiamiehen tai –avustajan käyttö riita-asioissa on lähes välttämätöntä ja niistä koituukin suurin osa asianosaisten kuluista. Kun pyritään varmaan oikeudenkäyntiin, edellyttää se usein yksityiskohtaista ja perusteellista käsittelyä. Tällöin on suuri riski käsittelyn venymisestä ja viipymisestä. Pitkässä asian käsittelyssä oikeusturva on parempi, mutta prosessikynnys voi samalla kasvaa turhan suureksi.

Käytännön tasolla kohtuullistaminen on hyödyllinen työkalu nimenomaan yksityishenkilölle vahvempaa osapuolta vastaan. Usein vastapuolena on esimerkiksi työnantaja, taloyhtiö tai muu yhteisö, jonka varallisuus on moninkertainen. Tällöin helposti oikeudenkäynti voi yhteisön puolesta venyä ja kulut nousevat maallikon talouden näkökulmasta kohtuuttomiksi. Se myös suojaa, ettei vahvempi osapuoli voi pitkittää turhaan oikeudenkäyntiä.

Esimerkki 3: Oikeudenkäyntikulujen kohtuullistaminen

Tapauksessa asunto-osakeyhtiö ja osakas olivat erimielisiä, onko huoneiston kunnostaminen taloyhtiön vai asukkaan vastuulla. Kysymys oli siitä, oliko vanha asunto huonommassa kunnossa, mitä asukas oli voinut sen saadessaan edellyttää. Oli myös epäselvää, onko asunto varastotila vai asuinhuoneisto. Kunnostamisvelvollisuudesta lähteneestä riidasta on kasvanut jo käräjäoikeudessa kuluiltaan valtava. Kummallakin osapuolella on kertynyt 29 000 euroa oikeudenkäyntikuluja ja jutun hävinnyt taloyhtiö velvoitettiin korvaamaan osakkaan 28 000 euron kulut. Tapauksessa tuomioistuimien käytti kuitenkin kuluja kohtuullistamista, kun kulut olivat nousseet asian merkitykseen nähden kohtuuttoman suuriksi. Taloyhtiö joutui korvaamaan kohtuullistetun korvauksen 19 000 euroa. Hovioikeus siirsi jutun uudestaan käräjäoikeuden käsiteltäväksi, joten kulut tulevat nousemaan entisestään. (Jokinen 2017)

Tapauksessa poikkeuksellisesti taloyhtiön korvausta kohtuullistettiin, mutta tällä tavoin kohtuullistaminen on erittäin hyödyllinen riita-asian laajentuessa turhan suuriin mittasuhteisiin. Kuluja kohtuullistettiin jopa kolmasosa todellisesta summasta.

Kohtuullistamisen toteuttamisessa ongelmaksi on kuitenkin muodostunut se, että tuomioistuimien käyttäjä kohtuullistamisen mahdollisuutta hyvin harvoin. Lainsäätäjän tarkoituksena oli antaa tuomarille mahdollisuus oman harkintansa perusteella lieventää häviäjän korvausvastuuta ilman, että asianosainen sitä pyytää. Saarensolan väitöskirjassa yhdessäkään tapauksessa ei tuomari viran puolesta kohtuullistanut heikomman osapuolen

kustannuksia. Vaikka ideana alun perin oli, että tuomioistuin itse ehdottaisi kohtuullistamista, käytännössä asianosaisen on itse pitänyt vaatia kohtuullistamista. (Happonen 2017) Kohtuullistaminen on kuitenkin hyvä yksittäinen lainsäädännöllinen yritys pienentää etenkin räikeimpiä kulukorvauksia ja ylipäättään prosessikynnystä, mutta tällä hetkellä oikeudessa kohtuullistaminen käyttäminen ei toimi toivotulla tavalla.

3.3 Tuomioistuinmaksut

Yksi osa oikeudenkäyntikuluista on tuomioistuinmaksut. Niistä säädetään tuomioistuinmaksulain 2§:ssä. Nykyisen vuonna 2015 uudistetussa laissa laajan riita-asian käsitteilymaksu nostettiin 500 euroon. Muutos on osa oikeudenhoidon uudistamisohjelmaa, jonka tarkoituksena on saavuttaa 6 miljoonan euron vuosisäästöt oikeudenhoidonalalla. (Oikeusministeriö 2013, 7.) Ennen muutosta voimassa ollut tuomioistuinlaki oli säädetty vuonna 1983 ja oli voimassa aina vuoteen 2015 saakka ja käräjäoikeuden tuomioistuinmaksulaki vuodesta 1987. Tällöin lakia säätäessä perusperiaate oli, etteivät tuomioistuinmaksut saa olla rajoittava tekijä oikeustoimia tehtäessä ja sen seurauksena uhka oikeusturvalle. Sen vuoksi tuomioistuinmaksut säädettiin aiemmin selkeästi oikeudenkäynnistä aiheutuneita kuluja pienemmiksi, jotta kynnys oikeudenkäyntiin olisi pienempi. Tuomioistuinmaksujen korottamisella pyritään nyt pääsemään lähemmäs tilannetta, jossa maksut kattavat prosessista valtiolle aiheutuvat kulut. Lisäksi halutaan nostaa kulluriskiä, jotta turhia riita-asioita ei lähdettäisi ajamaan oikeudessa. (HE 29/2015)

Tuomioistuinmaksuihin on tehty vuosien varrella melko vähän muutoksia. Vuonna 2014 summaarisien riita-asioiden maksuihin tehtiin samantapainen korotus, jotta tulot kattaisivat paremmin riita-asioiden menot. Tällöin oikeusministeriö myös esitti summaaristen asioiden siirtämisestä ulosoton hoidettavaksi, minkä johdosta käräjäoikeus menettäisi oikeudenkäyntimaksutulot, mutta säästäisi paljon työtunteja. (HE 29/2015)

Tuomioistuinmaksut lähes kaksinkertaistuivat ja uudistuksen ideana on saada säästöjä ja nostaa kynnystä muutoksenhakuun. Huono puoli on se, että erityisesti keskituloiset, jotka eivät ole oikeutettuja oikeusapuun, kärsivät muutoksesta eniten. Ja samalla, kun halutaan vähemmän muutoksenhakua hovioikeuteen, huonontaa se oikeusturvaa ja nostaa myös prosessikynnystä käräjäoikeuteen.

Ennen uudistusta tuomioistuintulot kattoivat vain 12 % tuomioistuimen kustannuksista, joten maksujen korotusta voi pitää tarpeellisena. Tuomioistuinmaksut ovat pysyneet vuosikymmenien aikana melko samoina, vaikka menot ovat kasvaneet paljon. 1990-luvun kulut olivat noin 130 miljoonaa euroa vuodessa, kun nykypäivänä ne ovat noin 270 miljoonaa euroa. (HE 29/2015)

Hallituksen esityksessä kuitenkin mainitaan monia syitä, jotka on tehty helpottamaan nimenomaan tuomioistuinlaitosta tai sen käyttäjiä eli kansalaisia. Summaaristen asioiden siirtäminen vähentää kärjäoikeuksien työtaakkaa, mutta tulojen vähentyminen ja siirtyminen ulosottoon on peruste korottaa maksuja. Valtio on myös supistanut tuomioistuinlaitoksen määrärahoja ja näitä menetettyjä varoja otetaan takaisin oikeudenkäyntikuluilla.

3.4 Todistajanpalkkiot

Todistaja on sekä rikos- että riita-asioissa aina oikeutettu kohtuulliseen korvaukseen todistamisesta aiheutuneista matka- ja toimeentulokustannuksista tai muusta mahdollisesti aiheutuneesta taloudellisesta menetyksestä. Todistajapalkkioista säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65§:ssä. Todistaja saa oikeudenkäynnissä esittää omat korvausvaatimuksensa ja tuomioistuin päättää korvattavan summan. Toisin kuin rikosasioissa, riita-asiassa yleisimmin todistaja on kutsuttu asianosaisen toimesta. Tällöin todistajanpalkkiota ei makseta lähtökohtaisesti valtion varoista, vaan asianosainen itse on velvollinen korvaamaan kohtuullisen palkkion todistajalle. Todistelukustannukset kuuluvat oikeudenkäyntikuluihin, joten ne voidaan periä hävinneeltä osapuolelta. Kun kyse on riita-asiasta, ei laissa ole määrätty todistelukustannusten määrästä. (Jokela 2015, 268.) Todistaja voi pyytää haluamaansa korvausta ja tuomari tekee päätöksen korvaussummasta. Jos asianosaiselle on myönnetty oikeusapu, silloin todistajapalkkio maksetaan valtion varoista ja korvauksessa noudatetaan valtion korvaussääntöjä. Työpalkan menetyksestä maksettavan korvauksen enimmäismäärä on silloin 80 euroa. (Oikeusministeriö 2016)

OK: n 17 luvun 65 §:n mukaan riita-asian todistajalla on myös rikosasiasta poiketen mahdollisuus vaatia ennakolta korvaus matkakorvauksista ja taloudellisista menetyksistä. Jos vaadittua ennakkomaksua ei makseta, todistaja ei ole velvollinen todistamaan lain-

kaan. Ennakkomaksu on tapa varmistaa, että todistaja saa hänelle oikeutetun palkki-
onsa, kun sitä ei valtion varoista makseta. Myös asiantuntijalla tai todisteasiakirjan tuo-
neella henkilöllä on oikeus palkkioon.

3.5 Asianajopalkkiot

Suurin osa oikeudenkäyntikuluista koostuu asianajopalkkioista. Se tarkoittaa asianaja-
jien ja muiden avustajien toimenpiteistään veloittamia palkkioita. Oikeudenkäyntiasia-
miehen palveluista maksetaan myös arvonlisävero. (HE 107/1998, 3.) Suomen laissa ei
säädetä asianajajan käytöstä, mutta usein vähänkin haastavammassa asiassa yksityis-
henkilön osaaminen oikeudenkäynnin eri vaiheissa toimimisesta ei riitä. Yksityishenkilö
harvoin on tietoinen, miten prosessin eri vaiheissa tulisi toimia. Ja vaikka prosessin kulku
olisikin tuttu, maallikon tieto asiaa koskevasta lainsäädännöstä ja oikeuskäytännöstä ei
yleensä riitä pärjäämään oikeudenkäynnissä. Kun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin
ajatuksena on, että asianosaiset ovat mahdollisimman tasavertaisessa asemassa, on
asianajajan käyttö lähes välttämätöntä. Sääntöjä on oikeusasioissa paljon ja usein ne
ovat maallikolle vaikeasti tulkittavia.

Laajat riita-asiat ovat useimmiten yksityishenkilön kantamia tai yksityishenkilöiden väli-
siä, koska yritykset yleensä eivät esimerkiksi kauppasuhteiden tai muiden etujen takia
halua lähteä oikeusprosessiin. Kantajana on yksityishenkilö noin 70 % tapauksista.
Vuonna 2008 70 % riita-asioiden kantajista oli yksityishenkilöitä. (Ervasti 2009, 39.) 89
% riita-asioista kantajan asiaa ajoi asianajaja, mikä kertoo maallikon mahdollisuuksista
viedä asia oikeuteen ilman asiantuntijan apua. Vain 3 % tapauksista maallikko itse ajoi
vaatimuksiaan tuomioistuimessa. Myös vastaajalla on yleensä asianajaja apunaan.
Maallikko oli itse vastaajana 9 % vuoden 2008 laajoissa riita-asioissa. (Ervasti 2009, 11.)

Asianajopalkkioista ei ole palvelun hintaa säätelevää lainsäädäntöä, vaan se perustuu
pitkälti vapaaseen kilpailuun. Markkinoiden aiheuttaman kilpailutilanteen on ajateltu
asettavan hinnat parhaaksi mahdolliseksi kuluttajalle. Lainsäädännössä asianajopalkki-
oiden määräytymisestä säädetään Kauppakaareissa, jonka mukaan ”Asiamies saakoon
kohtuullisen palkan vaivastansa sekä korvauksen toisen asioihin”. Lisäksi asianajajalain
5.1§:n mukaan asianajajan tulee kaikessa toiminnassaan noudattaa hyvää asianajajata-
paa. Asianajajaliitto on itse määritellyt hyvän asianajajatavan sisällön, joten Suomen asi-
anajajaliitto on itse tehnyt raamit kustannuksille ja säännöt asianajajien toiminnalle. (Vii-
tanen 2011, 42.)

3.5.1 Hyvä asianajajatapa

Asianajopalveluita on olemassa sekä yksityisiä että julkisia. Yksityiset asianajopalvelut tarkoittavat kaikkia asianajopalveluita tarjoavia yrityksiä ja niiden palvelut ovat vapaasti kaikkien käytettävissä. Käytännössä yksityishenkilö tarvitsee riita-asiassa oikeudellista neuvontaa riita-asiassaan ja mahdollisesti apua prosessin etenemisessä ja oikeudenkäynnissä. (Viitanen 2011, 39.) Yksityisiä asianajajia toimivat hyvän asianajajatavan puitteissa. Toimintaa säätelee hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet sekä myös valvonta- ja kurinpitoasioissa annetut ratkaisut ja muut asianajajia koskevat ohjeet ja yleiset hyväksyttävät käytännöt. Asianajajatapaa koskevissa ohjeissa korostuu asianajajan toiminta asiakkaan kaikkien etujen mukaisesti sekä esteettömyys ja riippumattomuus. Esteellisyys tarkoittaa, ettei asianajaja saa osapuolten tai asian kanssa tekemisissä niin, että oikeudenkäynnin ratkaisusta voisi olla asianajajalle itselleen hyötyä. Asianajajan on ennen tehtävän vastaanottamista selvitettävä, ettei ole tehtävään esteellinen. Asiakasta kohtaan on säädetty tiettyjä ohjeita. Asiakas on pidettävä jutun edistymisestä ajan tasalla ja saattaa muutokset asiakkaan tietoon viipymättä. Tärkeistä ratkaisuista on myös pyydettyä asiakkaalta hyväksyntä. Asianajajan on aina etsiä paras ja asiakkaalle edullisin ratkaisutapa, eli ottaa huomioon mahdollinen sovinto tai muu ratkaisutapa asiassa. (Suomen Asianajajaliitto 2013, 1.)

Asianajajalla on myös asiakkaan vastapuolta kohtaan tiettyjä sääntöjä. Vastapuolelle pitää aina ilmoittaa asiakkaan vaatimukset ja pyrkiä näin lähtökohtaisesti sovinnolliseen ratkaisuun. Vastapuolta ei voi painostaa esimerkiksi halveksimalla tai antaa väärää tietoa asioista. Kuluista on myös vastapuolelle annettava riittävän kattava erittely, jotta kulumien kohtuullisuutta pystytään arvioimaan. (Suomen Asianajajaliitto 2013, 10.)

Asianajopalkkioista säädetään sekä yleisissä ohjeissa sekä erillisessä Suomen Asianajajaliiton palkkio-ohjeessa. Yleisissä ohjeiden mukaan palkkion on oltava kohtuullinen ja säädösten mukainen. Lisäksi asianajajan pitää oma-aloitteisesti antaa asiakkaalle tieto mahdollisista julkisista avuista, esimerkiksi oikeusturvasta tai oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisesta. Jos asiakas ei saa valtiolta kuluista tukea, tehtävästä aiheutuneet kulut asianajajan on perittävä mahdollisuuksien mukaan vastapuolelta. Jos kuluista tulee asiakkaan kanssa erimielisyyttä, tulee se pyrkiä ratkaisemaan sovinnollisesti. Asiakas voi lopulta viedä asian asianajajaliiton valvontalautakunnan käsiteltäväksi. (Suomen Asianajajaliitto 2013, 7.)

Palkkio-ohjeessa säännellään hieman tarkemmin palkkioiden määräytymistä. Yleisenä periaatteena on, että asianajajan palkkio olisi mahdollisimman oikean suuruinen tehdyn työn määrään nähden. Veloitustapa sovitaan asiakkaan ja asianajajan välillä jo toimeksiantoa tehdessä, jotta asiakas tietää miten palkkio muodostuu. Yleisin Suomessa käytetty tapa on veloittaa käytetyn työajan mukaan eli niin sanotulla tuntihinnalla. Asianajaja voi myös olla ”urakkapalkalla”, eli sovitaan etukäteen palkkio, jonka asianajaja saa suoritettuaan toimeksiannon tiettyyn pisteeseen asti. Asianajajan tulee ennen tehtävästä sopimisen yhteydessä kertoa laskutustapansa ja antaa mahdollisimman selkeä arvio tehtävän hoitamisen hinnasta. Siinä tulee olla huomioituna kaikki asiakkaalle aiheutuvat kulut. Riita-asiassa asiakkaan kannalta haasteena on, ettei etukäteen voi lainkaan tietää, kuinka pitkäksi tai vaikeaksi tehtävä lopulta muodostuu. Sen vuoksi asianajajan tulee heti ilmoittaa asiakkaalle, jos kuluarvio muuttuu toimeksiannon aikana. (Suomen Asianajajaliitto 2010, 2.)

Asianajajan kulut koostuvat yleiskuluista ja suoranaيسista kuluista. Yleiskulut ovat asianajajatoimiston yleisiä menoja, jotka eivät liity suoranaisesti hoidettavaan tapaukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi toimiston vuokra tai koneet. Suoranaiset kulut sen sijaan tarkoittavat muun muassa tehtävästä aiheutuneita matka- ja majoituskuluja ja viranomaiskuluja. Nämä tehtävästä aiheutuneet kulut eritellään asiakkaalle laskussa, jotta asiakas voi tarkistaa hinnoittelun kohtuullisuuden. Tehtävän suorittamisen jälkeen asiakkaalle on annettava eritelty lasku ja sille kohtuullinen maksuaika. Ennen tehtävän vastaanottamista asianajaja voi myös vaatia asiakkaalta ennakkomaksua kulujen varalle. Asiakkaalta pitää pyytää hyväksyntä ennakon ottamiseen. Näiden ohjeiden ja sääntelyjen puitteissa asianajopalkkiot määräytyvät. Itse tuntipalkasta tai muista luvuista ei laissa tai ohjeissa määrätä mitään vaan ne menevät puhtaasti markkinoilla olevan kilpailutilanteen perusteella. (Suomen Asianajajaliitto 2010, 3.)

3.5.2 Hinnoittelu

Koska asianajajapalkkiot perustuvat markkinoiden kilpailuun, pitää asiakkaan itse ottaa selvälle palveluiden hinta ja pyrkiä löytämään itselle sopiva palveluntarjoaja. Maallikolle ongelmaksi muodostuu eri asianajajien vertailun vaikeus. Asiakkaalla on pelissä oikeusprosessissa usein suuret korvaussummat, joten huono valinta voi koitua kalliiksi. Asianajajien hinnastot eivät ole saatavilla nettisivuilla vaan käytännössä nykylainsäädännön

mukaan laskutusperusteet pitää olla näkyvillä sisällä liikehuoneistossa eli asianajotoimistossa. (Viitanen 2011, 106.) Asiakkaalle on siis melko työlästä hankkia tietoa hinnoista. Ehkä suuremmaksi ongelmaksi kuitenkin muodostuu laadun vertailu. Eri asianajajien laatua on vaikea verrata, koska tietoa on aika vähän saatavilla asianajajista, mutta myöskään tilastot voitetuista tai hävityistä riita-asioista ei kerro koko totuutta. Tilastoissa ei käy ilmi onko juttu hävitty asianajajan heikon toiminnan takia vai jostain muusta täysin riippumattomasta syystä. Tilastot voisivat kuitenkin herättää luottamusta asiakkaassa ja tuoda läpinäkyvyyttä, joten olisi varmasti hyvä lisä asianajajille lisätä näkyville julkisia tilastoja. Lisäksi nykyään asianajajat ovat erikoistuneet hoitamaan tietyn aihepiirin asioita, koska nyky maailmassa on lähes mahdotonta pystyä hallitsemaan erinomaisesti lainsäädännön monia eri osa-alueita. Nettisivut ja mahdollisesti saatavilla olevat suositukset ovat hyvä lähtökohta asianajajan hankkimiselle. (Kökkö 2015) Tärkeää on löytää juuri oman asian taitava asianajaja.

Tutkimuksien mukaan asianajopalkkioissa aikaveloituukseen perustuvaa laskutustapaa on käytetty eniten. Toimenpideperusteista veloitusta ja näiden tapojen yhdistelmiä käytetään myös jonkin verran. Suomen Asianajajaliiton tekemistä tutkimuksista selviää laskutustapojen jakautuminen ja tuntihintojen keskiarvot. Vuonna 1998 kuluttajaviraston tekemän selvityksen mukaan toimistojen tuntipalkkiot vaihtelivat 245- 1830 markan välillä eli keskituntipalkkio Suomen tasolla oli 770 markkaa. Vuoden 2002 asianajajatutkimuksessa tuomioistuinasioissa keskimääräinen tuntipalkkio oli 131 euroa. (Viitanen 2011, 127.) Kun vuonna 2007 tehtiin samanlainen tutkimus, oli vuonna 2006 keskimääräinen palkkio 177 euroa. (Suomen Asianajajaliitto 2007, 23.) Selkeästi tuntihinnat alkoivat nimenomaan 2000- luvun kuluessa kasvaa erittäin suuresti. Vuoden 2012 tutkimuksessa keskituntihinta oli noussut 200 euroon. Asianajajatutkimuksen mukaan kuitenkin oikeusapuasioiden palkkio oli pysynyt kuitenkin suhteessa samana aiempiin vuosiin. (Asianajajatutkimus 2012, 26.) Viimeisin tutkimus on tehty vuonna 2017, ja sen mukaan tämän hetkinen keskituntiansio vaihtelee 120 euron ja 360 euron välillä, keskimääräisesti yksityishenkilö joutuu aikaveloituksella maksamaan edelleen 200 euroa tunnilta. Aikaveloitteinen laskutustapa on tällä hetkellä ylivoimaisesti yleisimmin käytetty. Koko Suomen tasolla keskiarvolta 87 % tehtävistä käytettiin aikaperusteista laskutustapaa ja 27 % toimistoista käytti pelkästään aikaveloitusta eikä lainkaan toimenpidekohtaista veloitusta. Kaikista harvinaisin laskutustapa on lopputulokseen perustuva laskutus, jota ei Suomessa käytetä juuri lainkaan. (Suomen Asianajajaliitto 2017, 30.)

Huomioitava seikka asianajajapalkkioissa on se, että osassa toimistoista tuntipalkkio vaihtelee toimeksiantoa hoitavan henkilön kokemuksen tai aseman mukaan. Jos toimisto käyttää vain yhtä tuntipalkkiota, on se yleensä noin 200 euroa. Jos taas palkkio vaihtelee sen mukaan, onko asianajaja esimerkiksi pakattu lakimies, asianajaja tai osakas, voidaan yksityishenkilöltä veloittaa suurimmillaan jopa 400 euroa tunnilta. Tuntipalkkio voi myös vaihdella sen mukaan, kuinka kokenut asianajaja on kyseessä. Noin joka viides tutkimukseen osallistuneista toimistoista käytti kyseistä laskutustapaa. Tutkimuksessa kuitenkin korostetaan sitä, kuinka hyvin oikeusapu korvaa yksityishenkilölle asianajokustannuksia. Tilanne on melko hyvä, kun asiakkaalle korvataan noin puolet eli 110 euroa per tunti. (Suomen Asianajajaliitto 2017, 32.)

Sen sijaan huolestuttavana asiana nähdään se, että asianajopalvelut ovat vuosi vuodelta keskittyneet enemmän pääkaupunkiseudulle. Kun 2000-luvun alussa asianajajista noin puolet työskenteli pääkaupunkiseudulla, niin vuonna 2016 luku oli jo 60 %. (Suomen Asianajajaliitto 2017, 3.) Se vaikuttaa selkeästi asianajopalveluiden saatavuuteen syrjäisemmällä seuduilla, jos tällaisilla alueilla ei ole kannattavaa työskennellä. Nuoret asianajajat työllistyvät tänä päivänä pitkälti suuriin kaupunkeihin ja se johtaa siihen, että pienemmällä paikkakunnilla on pienempiä toimistoja ja asianajajien keski-ikä on huomattavasti suurempi. Pienemmällä paikkakunnilla yli 60-vuotiaiden lakimiesten osuus on jopa 40-50%. (Suomen Asianajajaliitto 2017, 2.) Tämä on erittäin huolestuttavaa etenkin tulevaisuuden kannalta. Toimistojen ollessa hyvin pieniä, ei niillä ole mahdollisuutta erikoistua nykytrendin mukaan tiettyihin oikeudenaloihin, joten palvelun tasokin on silloin ymmärrettävästi heikompi. Erikoistumisen uskotaan kasvavan tulevaisuudessa entisestään, kun sääntely ja oikeudenalat monimutkaistuvat. Asianajopalvelut tehdään pääasiassa paikan päällä kasvatusten, jolloin välimatkat vaikuttavat todella paljon. Se vähentää asiakkaan mahdollisuuteen vertailla ja valita itselle mahdollisimman hyvä vaihtoehto. Se on iso huolenaihe oikeusturvan kannalta, koska oikeudenkäynnin voittamisessa on yksityishenkilön kannalta kyse erittäin suurista rahasummista. Tämä huonontaa oikeusturvaa pääkaupunkiseudun ulkopuolella ja on omiaan kasvattamaan kynnystä lähteä ajamaan asiaa oikeusteitse.

3.6 Julkinen oikeusapu

Kun yksityishenkilöllä ei ole oikeustoimiin alkaessa taloudellisen asemansa vuoksi mahdollista käyttää yksityisiä oikeudellisia palveluja omista varoistaan, on valtiolta mahdollista saada julkista oikeusapua. Riippuen asianosaisen taloudellisesta asemasta oikeusapu voi olla joko kokonaan tai osittain maksutonta. Yrityksillä ja yhteisöillä ei ole mahdollisuutta saada oikeusapua. Julkisen oikeusavun saamisen edellytykset ja oikeusavun määrä on tarkoin lailla ja asetuksilla säännelty. (Oikeusministeriö 2014)

Julkisesta oikeusavusta säädetään oikeusapulaissa ja laissa valtion oikeusaputoimistoista sekä useammassa alemmassa säädöksessä. Oikeusavun määrästä ja perusteista säädetään erikseen valtioneuvoston asetuksessa oikeusavun palkkioperusteista. (Viitonen 2011, 39.) Oikeudenkäyntiasioissa oikeusapupalveluita tarjoavat julkiset oikeusavustajat, asianajajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat. Pienemmissä asioissa oikeusapuasioita hoitavat julkiset oikeusavustajat. Henkilö saa itse päättää, käyttääkö valtion oikeusaputoimiston julkista oikeusavustajaa vai muuta asianajajaa tai lakimiestä. Käytettäessä muita kuin julkista oikeusavustajaa on huomioitava, että lakimiehellä tulee olla lupa toimia oikeudenkäyntiavustajana. (Oikeusministeriö 2014) Asianajajien ei ole myöskään pakko hoitaa oikeusapuasioita. Esimerkiksi vuonna 2016 38 % pääkaupunkiseudun asianajotoimistoista ei hoitanut oikeusapuasioita lainkaan. Muualla osuus on vajaa 10 prosentin luokkaa. (Asianajajatutkimus 2017, 23.) Asian laatu vaikuttaa aina siihen, mitä palveluja yksityishenkilö oikeusavun puitteissa saa. Käytännössä laajan riitaasian kohdalla se tarkoittaa usein avustajaa kanteen nostamisessa sekä oikeudenkäynnissä. Näin pyritään turvaamaan kansalaisen oikeusturva ja mahdollistamaan kaikille oikeussuojan hakeminen tuomioistuimesta. Riippuen taloudellisesta asemasta, oikeusavun saanut voi saada täyden korvauksen oikeusavusta tai joutua maksamaan kustannuksista tietyn suuruisen omavastuuosuuden. Siinä tapauksessa, että henkilö häviää oikeudessa riita-asian, oikeusapu ei korvaa vastapuolen kuluja.

Oikeusapua voi hakea mistä tahansa Suomen oikeusaputoimistoista. Hakemuksen voi tehdä suullisesti tai kirjallisesti. Jos henkilö käyttää asianajajaa tai muuta ennalta päätettyä avustajaa, voi avustaja tehdä oikeusapuhakemuksen. Helpoiten hakemuksen tekeminen onnistuu täyttämällä sähköisen oikeusapuhakemuksen. Kirjallisen hakulomakkeen puolestaan löytää oikeusapu- ja asianajotoimistoista tai netistä. Hakemukseen tarvitaan selvitys taloudellisesta tilanteesta eli tulot ja menot. Lisäksi siitä tulee käydä ilmi asia, jota varten oikeusapua haetaan. (Oikeusministeriö 2014)

Riita-asioissa noin joka neljännes kantajista saa julkista oikeusapua, joista kaksi kolmasosaa saa sen ilman omavastuuosuutta. Vuonna 2013 tehdyn viimeisimmän tilaston mukaan 14 % oikeusapuista haettiin tuomioistuinkäsittelyä varten ja saman verran oikeudellista neuvontaa varten. Joka kolmas oikeusapupäätös haetaan yksityiselle asiamiehelle eikä julkisen oikeusaputoimiston kautta. (Tilastokeskus 2014 B.)

Oikeusapu siis myönnetään hakijan kuukausittaisen käyttövaran mukaan. Siinä otetaan huomioon hakijan tulot, menot, muu varallisuus sekä mahdolliset elatusvelvollisuudet. Tulot koostuvat palkka- ja pääomatuloista sekä hakijalle maksettavista tuista, kuten esimerkiksi lapsilisä. Yksinäisen ja avo- tai avioliitossa olevan henkilön oikeusapu määräytyy eri tavalla, koska myös puolison tulot otetaan huomioon. Tuloista vähennetään suoraan palkasta menevät pakolliset menot kuten verot ja velat sekä lisäksi pakolliset asumismenot ja mahdolliset päivähoitomaksut. Jokaisesta elatusvelvollisesta lapsesta vähennetään tuloista 300 euroa. Näistä muodostuu henkilön käyttövara. Yksinäisen henkilön kohdalla se tarkoittaa, että jos käyttövara jää alle 600 euron, saa hän silloin täyden oikeusavun ilman omavastuuosuutta. Omavastuuosuus lähtee 800 eurosta ylöspäin ja kun käyttövara ylittää 1300 euroa kuukaudessa, ei yksinäinen henkilö ole oikeutettu lainkaan oikeusapuun. Jos summa menee 1150 euroon, omavastuuosuus on jo peräti 75 %. Käytännössä lapseton työssäkäyvä henkilö ei saa lainkaan oikeusapua, jos verojen ja vuokran jälkeen käyttövaraa on 1300 euroa kuukaudessa. Jos taas on avio- tai avioliitossa oleva henkilö, täyden oikeusavun saaminen edellyttää puolisojen yhteisen käyttövaran jäämistä alle 1100 euron. Samalla tavalla käyttövarojen ylittäessä 2400 euroa, ei oikeusapua myönnetä lainkaan. Oikeusavun määrää voidaan myös muuttaa, jos hakijan taloudellinen tilanne muuttuu päätöksen jälkeen. Oikeusavun hakeminen maksaa 70 euroa, paitsi jos hakijalle myönnetään oikeusapu ilman omavastuuta. (Oikeusministeriö 2014 B)

Esimerkki 2: Käyttövaran laskeminen

Kahden alaikäisen lapsen yksinhuoltajan kuukausitulot ovat ennakonpidätyksen jälkeen 1400 euroa. Tuloihin lasketaan myös elatusavut ja lapsilisä, joita henkilö saa yhteensä 600 euroa. Henkilön tuloista vähennetään kohtuulliset asumismenot 600 euroa, päivähoitomaksu 100 euroa ja ulosottomenot 200 euroa. Kummastakin lapsesta tehdään 300 euron vähennys eli yhteensä 600 euroa. Näistä henkilön käyttövaraksi muodostuu 2000e – 1500e= 500e. Koska henkilön kuukausittainen käyttövara jää alle 600 euron, saa hän täyden julkisen oikeusavun eikä joudu maksamaan lainkaan omavastuuosuutta. Näin henkilö saa 110 euroa/tunti valtiolta korvausta.

Jos oikeusavun saanut henkilö käyttää yksityistä luvan saanutta avustajaa, kuten asianajajaa, on valtioneuvoston 2008 antamassa asetuksessa oikeusavun palkkioperusteista säädetty avustajan kuluista. Jos avustaja käyttää tuntiperusteista laskutusta, korvaa oikeusapu 110 euroa tunnilta. Kuten aiemmin kävi ilmi, asianajajien keskituntihinta on noin 200 euroa, joten puolet korvataan keskimäärin oikeusavulla. Asianajaja voi halutessaan käyttää myös toimenpidekohtaista hinnoittelua, jolloin asetuksessa on määrätty oikeusavulla korvattava vähimmäispalkkio. Käräjäoikeuden riita-asiassa vähimmäispalkkio on 515 euroa. Jos käsittely kestää yli kolme tuntia, vähimmäispalkkio nousee 615 euroon. Asian ollessa erityisen haastava voidaan palkkiota myös korottaa. Lisäksi asian valmistelusta korvataan asianajajalle kohtuullinen ajankäytöstä aiheutuva korvaus.

3.7 Oikeusturvavakuutus

Julkisen oikeusavun lisäksi on vakuutusyhtiöiltä saatavilla yksityishenkilölle oikeusturvavakuutuksia. Niiden tarkoituksena on korvata oikeudenkäynnistä koituvia asianajo- ja oikeudenkäyntikuluja. Usein oikeusturvavakuutus sisältyy esimerkiksi kotivakuutukseen tai mahdollisesti ammattiliittojen antamiin vakuutuksiin. Myös vapaaehtoisissa autovakuutuksissa on yleensä sisällytetty oikeusturvavakuutus. Yleensä oikeusturva kattaa saman talouden kaikki henkilöt (Kantola 2013, 2.) Suomessa yli 80 % on vakuutettu oikeusturvavahingoilta. Suomen asianajajaliiton vuoden 2017 tutkimuksessa asianajotoimistojen jutuista oikeusturvavakuutusasioita oli enintään joka neljäs. Korvauksia tulee hakea jo ennen oikeusprosessia. Vakuutusyhtiölle selvitetään riita-asian pääpiirteet ja aiotut toimenpiteet.

Oikeusturvavakuutus kattaa vain oikeusprosessit, joissa asianosainen on käyttänyt apunaan asianajajaa tai lakimiestä. Oikeusturvavakuutuksissa on oikeusavun tavoin omavastuuosuus. Omavastuu on osuus oikeudenkäyntikuluista, jota vakuutus ei korvaa. Julkisesta oikeusavusta poiketen se vaihtelee paljon eri vakuutusyhtiöiden välillä. Yleisesti omavastuuosuus on vakuutusyhtiöstä riippuen 15- 25 prosenttia. Omavastuussa on yleensä myös minimiomavastuu eli vaikka prosentuaalinen osuus jäisi todella pieneksi, joutuu asiakas kuitenkin korvaamaan minimiomavastuuosuuden. Se vaihtelee 150- 340 euron välillä. Vakuutuksissa on myös aina enimmäiskorvausmäärä. Yleensä enimmäiskorvaukseksi on asetettu 8500 euroa ja voi löytyä myös laajennettuja oikeusturvavakuutuksia, joissa enimmäismäärä voi olla jopa 17 000 euroa. (Kantola 2013, 3.)

Oikeusturvavakuutuksen luotettavuudesta puhutaan aika ajoin paljon. Monen mielestä sen varaan ei kannata laskea, kun lähtee ajamaan asiaa oikeudessa, ja vain harvoin vakuutuksella saa korvauksia. Tämä käsitys johtuu oikeusturvavakuutuksen monista rajoitusehdotuksista. Vakuutuksen kattavuutta on vuosien varrella supistettu paljon. Lähtökohtana on, että vakuutustapahtuma tulee olla sattunut vakuutuksen voimassaolon aikana. Jos esimerkiksi asianosainen vaatii kaupan purkua ja vastapuoli kiistää asian niin riidan katsotaan alkaneen sillä hetkellä, kun vastapuoli on kiistänyt kanteen ja asiasta on tullut riitainen. Lisänä käytetään vielä kahden vuoden sääntöä. Sen mukaan, jos oikeusturvavakuutus on ollut henkilöllä alle kaksi vuotta, tulee riidan syntymiseen johtaneet asiat olla tapahtunut myös vakuutuksen voimassaoloaikana. Jos edellisessä esimerkissä asiakkaalla on ollut alle kaksi vuotta vakuutus ja hän on tehnyt kaupan ennen vakuutuksen ottamista, ei oikeusturvavakuutus korvaa kaupan purusta johtunutta oikeudenkäyntiä. Kahden vuoden sääntö on erityisen hankala asuntokauppoja koskevissa riidoissa, koska usein asuntokauppa on tehty vuosia sitten. Jos henkilöllä ei kauppakirjan tekohetkellä ole ollut vakuutusta ja tapaukseen sovelletaan kahden vuoden sääntöä, jää henkilö ilman vakuutusta. (Kantola 2013, 4.)

Oikeusturvavakuutus korvaa vain yksityisoikeudellisia oikeusasioita. Se rajaa pois henkilön yrityksen nimissä sattuneet riidat ja myös työsuhteeseen liittyvät asiat. Asunnoista oikeusturvan piiriin kuuluu vain omassa vakituksessa käytössä oleva asunto tai vapaaajan asunto. Näin sijoitusasuntoihin liittyviä riitoja vakuutus ei kata. Lisäksi esimerkiksi lasten huoltoon, elatukseen tai avioeroon liittyvät riidat on rajattu vakuutuksen ulkopuolelle. (Kantola 2013, 5.)

Oikeusturva on supistunut paljon ja suurin muutos on ollut, ettei nykyään yleensä vastapuolen kuluja korvata lainkaan. (Kantola 2013, 6.) Jos asiakas häviää oikeudenkäynnin ja täyden korvauksen periaatteen mukaisesti joutuu korvaamaan myös vastapuolen kulut, kattaa vakuutus vain omat kulut. Lisäksi oikeusturvavakuutuksen korvausmääriä ei ole nostettu vuosikymmenien aikana juurikaan, vaikka viimeisen 20 vuoden aikana kustannukset ovat nousseet moninkertaisesti. Nykyinen enimmäismäärä 8500 euroa voi vaikeutuneissa riita-asioissa kuluja jo valmisteluvaiheen asianajokuluihin, joten kovin pitkään prosessiin ei oikeusturvavakuutuksen nojalla lähteä. Laajennettu 17 000 euron vakuutus on erittäin harvinainen, koska vakuutusyhtiöt eivät näin kattavaa vakuutusta halua yleisesti mainostaa suurien riskien vuoksi.

Oikeusturvavakuutuksesta ja julkisesta oikeusavusta on huomioita se, että pääsääntöisesti julkista oikeusapua ei myönnetä henkilölle, jolla on voimassa oleva oikeusturvavakuutus. Sen vuoksi on tärkeää etukäteen ottaa selvää, kattaako vakuutus juuri kyseisen riita-asian. Poikkeuksena säännölle on, että henkilö voi saada oikeusapua vakuutuksen omavastuuosuudelle, jos hän on taloudellisen asemansa puolesta oikeutettu täyteen oikeusapuun eli käyttövaran ollessa alle 1300 euroa kuukaudessa.

Riita-asian viemistä oikeuteen pohtivan henkilön kannattaa tarkkaan selvittää oman oikeusturvavakuutuksen rajoittavat ehdot. Jokaisella vakuutusyhtiöllä on omat sovellettavat rajoitusehdot ja vakuutuksissa käytettävät omavastuuosuudet ja enimmäismäärät. Tarkat määrät ja omavastuuosuudet on ilmoitettu vakuutus kirjassa. Myös saman vakuutusyhtiön sisällä voi eri vakuutuskokonaisuuksissa olla erilaisia oikeusturvavakuutuksia, joten pykäläviidakko on erittäin kiharainen. Tavalliselle kansalaiselle ehkä suurin todennäköinen hyöty oikeusturvavakuutuksesta on mahdollisen asuntoriidan yhteydessä. Sen vuoksi vakuutusta kannattaakin pitää jatkuvasti tauoitta voimassa, jotta ei esimerkiksi kahden vuoden sääntö tule riidan sattuessa esteeksi. Vakuutusyhtiön vaihtaminen ei katkaise oikeusturvan voimassaoloa. Yleisesti ottaen oikeusturvavakuutus on erittäin hyvä apu, mutta se ei ole läheskään niin kattava kuin ehkä yleinen käsitys ihmisillä on.

4 PROSESSIKYNNYS

Oikeudenkäyntikulujen kasvaessa kynnys yksityishenkilöllä viedä riita-asia oikeuteen on noussut melko suureksi. Siihen vaikuttaa monet tekijät, kuten oikeudenkäynnin kesto, asianajajien palkkiot sekä kuluihin vaikuttavat lainsäädännöt. Riita-asian sopimiselle ja kulujen jakautumiselle on maailmalla monia ratkaisumalleja, mutta kaikissa on hyvät ja huonot puolensa. Suomessa ollaan riita-asioiden käsittelyn osalta selkeästi muutosvaiheessa ja käytössä olevassa menettelyssä on monia ongelmakohtia.

4.1 Prosessin kesto

Laajojen riita-asioiden muuttuessa 2000-luvulla monimutkaisemmiksi ja laajemmiksi, on oikeusprosessien kestot pidentynyt samalla. Lain mukaan jokaisen kansalaisen perusoikeuksiin kuuluu saada asia käsitellyksi oikeudessa kohtuullisessa ajassa. Myös YK:n yleissopimuksen mukaan käsittely pitää tapahtua ilman kohtuutonta viivytystä.

Ihmisoikeustuomioistuimessa on annettu Suomelle 2000-luvulla lähes parikymmentä tuomiota liian pitkistä oikeudenkäynneistä ja kaiken kaikkiaan tuomioita on 47. Joukossa on ollut myös riita-asioita, mutta talousrikosasiat ovat yleisesti pisimpiä prosesseja ja voivat kestää jopa yli 10 vuotta. (HE 85/2012) Vaikka nämä tuomiot ovat 1990-luvulla alkaneita oikeudenkäyntejä, on nykytrendin jatkuessa uudestaan riskinä vuosikausia kestävä oikeusprosessit. Viimeisimmän vuoden 2016 tilaston mukaan laajat riita-asiat kestävät keskimäärin 12,3 kuukautta. (Ahola 2017, 43.) Vuonna 2013 suullisessa valmistelussa ratkaistut riita-asiat kestivät keskimäärin 10 kuukautta ja pääkäsittelyyn edenneet jutut 12,5 kuukautta. (Tilastokeskus 2014, 2.) Vertailuna vuonna 2004 pääkäsittelyyn edenneet riita-asiat kestivät keskimäärin 9,9 kuukautta ja 2008 10,3 kuukautta. (Tilastokeskus 2009) Käräjäoikeuksien välillä on myös paljon vaihtelua. Helsingin käräjäoikeuden vuosikatsauksesta käy ilmi, että keskimääräinen käsittelyaika oli 20 kuukautta, mikä on yli puoli vuotta koko Suomen keskiarvoa pidempi. (HKO 2016, 12.) Isojen käräjäoikeuksien luvut on hyvä ottaa huomioon, koska vaikeat jutut usein ovat suurimmissa käräjäoikeuksissa ja nostavat näin keskiarvoa. Lisäksi Suomessa on vähennetty käräjäoikeuksia lähes puolella 2010-luvulla ja jutut kasaantuvat entistä enemmän suurimmille käräjäoikeuksille. Helsingin käräjäoikeus käsitteli vuonna 2016 21 prosenttia kaikista laajoista riita-asioista ja peräti 83 % riita-asioista oli ollut käsittelyssä yli vuoden. Vaikka

vaikeita juttuja on keskimäärin enemmän, juttujen kasaantuminen hidastaa käsittelyä myös paljon. Oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa on tarkoituksena vähentää kärjäoikeuksia entisestään, mikä pidentäisi käsittelyaikoja ja huonontaisi oikeuden saataavuutta entisestään. Sen sijaan pienimmissä alle 100 000 asukkaan alueen kärjäoikeuksissa lähes puolet riita-asioista käsitellään alle puolessa vuodessa.

Riita-asiassa asianosainen voi pyytää jutun määräämistä kiireelliseksi. Kiireelliseksi määrätty tapaus käsitellään ennen kaikkia muita riita-asioita. Siihen kuitenkin vaaditaan erityisen painava syy, joten sitä ei voi hakea vain halusta nopeuttaa omaa oikeusprosessia. (Oikeusministeriö 2017 E.)

Prosessi riita-asiassa kiistämättä kestää usein turhan pitkään, mutta asialla on monta syytä ja seurausta. Kun vuonna 2003 riita-asioihin otettiin mahdolliseksi sovinto, nousi valmistelun ja sovintoon pyrkimisen merkitys paljon. Nykyään valmisteluvaiheessa tehdään usein eniten työtä ja suuri osa asianajajien työstä on asioiden valmistelua. Asianajajapalkkioista puhuttaessa kyseenalaistetaan usein asianajajien työn tehokkuudesta. Asianajajan tai oikeusavustajan paneutuminen käsiteltävään asiaan ja sen tehokas valmistelu nopeuttavat prosessia ja vältetään turhia kuluja. Koska asianajajat yleensä käyttävät tunti- tai toimenpidekohtaista veloitusta, mahdollistaa se ylimääräisiä kustannuksia. Tuntiveloituksessa työn tehokkuus valmisteluvaiheessa on varsin vaikeasti mitattavissa ja tunteja voi kertyä turhan paljon. (Viitanen 2011, 316.) Toimenpidekohtaisessa laskutuksessa on pitkälti samat ongelmakohdat, kun laskutettavien toimenpiteiden tarpeellisuudesta tai hyödyllisyydestä ei asiakkaalla ole juuri käsitystä ja jokaisesta tehdystä toimenpiteestä tulee asianajajalle palkkio. (Viitanen 2011, 326.) Molemmissa malleissa suurin ongelma on, että laskutusmallissa on asianajajan kannalta sitä parempi, mitä pidemmäksi ja kalliimmaksi prosessi muodostuu. Asian voittamisella tai häviämiskään ei näissä malleissa ole asianajajan palkkioon vaikutusta. Vaihtoehtoisia ratkaisuja prosessin nopeuden etenemiseen olisi esimerkiksi Saksassa käytössä oleva intressiperusteinen veloitus. Siinä asianajaja saa riita-asian riideltävästä intressistä tietyn prosenttiosuuden palkkioksi. (Virolainen 2017)

Yksityishenkilön näkökulmasta on hyvä tietää, että pääkäsittelyyn etenevä prosessi kestää yleensä vähintään lähes vuoden, joten valmistelussa on hyvä tutkia tarkoin sovinnon mahdollisuutta. Asianajajan tai lakimiehen hankinnan kohdalla ei tuntipalkkio kerro kaikkea, koska työskentelyn kestosta tai laadusta se ei kerro mitään. Sen vuoksi suositukset tai yleisesti laadukkaaksi tiedetyt asianajajat voivat lopulta tulla halvemmaksi, vaikka tuntihinta olisikin jonkin verran isompi.

4.2 Riideltävä intressi

Prosessikynnystä on lainsäädännöllä tarkoituksella nostettu, jotta turhat oikeudenkäynnit jäisivät pois. Riski kuluista on nykyään niin iso, ettei pienestä summasta kannata lähteä riitelemään. Vuonna 2008 keskimääräinen riideltävä intressi oli noin 15 000 euroa. Intressit ovat nousseet 40 % vuodesta 1995, mutta velkomusasioiden poistaminen käräjäoikeuden käsittelyistä selittää keskiarvon nousua. (Ervasti 2009, 42.) Tavallisimpien laajojen riita-asioiden, kuten irtainta tai kiinteää omaisuutta koskevien juttujen intressit ovat nousseet vuodesta 1995 lähes kaksinkertaisiksi. Intressit vaihtelevat suuresti juttujen välillä. Vuonna 2008 pienin intressi oli 220 euroa ja suurin lähes 2 miljoonaa euroa. Kuitenkin vain yhdessä kolmasosassa tapauksista intressi on yli 35 000 euroa. (Ervasti 2009, 13.)

Riita-asioissa riideltävä summa on merkittävä sen vuoksi, että oikeudenkäyntikulut ovat intresseihin nähden usein turhan isot. Noin joka toisessa tapauksista molempien osapuolten yhteenlasketut oikeudenkäyntikulut ovat riideltävää intressiä suuremmat. Riideltävän intressin ja kulujen suhde on oikeusturvan kannalta tällä hetkellä yksi huolestuttavimmista asioista riita-asioiden käsittelyssä. Jos yksityishenkilö erehtyy ostamaan hometalon, on asian korjaamiselle ainoa vaihtoehto haastaa vastapuoli oikeuteen. Tuloksena voi talon ostajalle olla loppujen lopuksi hometalon lisäksi jopa talon arvoa suuremmat oikeudenkäyntikulut.

4.3 Kokonaiskulut

Vuoden 1993 alioikeusuudistuksen jälkeen oikeudenkäynnistä aiheutuneet kokonaiskulut ovat nousseet kaksinkertaiseksi. Vuonna 1995 tuomittujen kulukorvausten keskiarvo oli vielä 2600 euroa, kun vuonna 2004 keskiarvo oli noussut jo 3800 euroon. Suurin harppaus on kuitenkin tullut vasta tämän jälkeen. Vuonna 2008 tehdyssä tutkimuksessa käy ilmi, että kantajan kulujen keskiarvo on 6500 euroa ja vastaajan kulut 5500 euroa. Kun kahden yksityisen osapuolen välisen riita-asian keskimääräinen riideltävä intressi on 10 000 euron luokkaa, on kulut varsin isot suhteessa korvausvaatimukseen. (Ervasti 2009, 43.) Kulujen kehitys todistaa selkeästi ongelman kulujen kasvusta ja prosessikynnyksen kasvusta. Riski suurista kuluista on noussut kymmenessä vuodessa kaksinkertaiseksi. Lähes puolissa laajoista riita-asioista oikeudenkäyntikulut nousevat jo suuremmiksi kuin itse riideltävä intressi. Intressit eivät ole kasvaneet yhtään samassa suhteessa

kulujen kanssa. Suurimmat oikeudenkäyntikulut tulevat kiinteästä omaisuudesta riideltäessä.

Oikeudenkäyntikulujen erittelemisen eri oikeusprosessin vaiheisiin kuvastaa hyvin riita-asian käsittelyn muuttumista vuosien aikana. Osittain suurempien kulujen ja prosessin nopeuttamiseksi on sovinnon merkitys noussut suureksi. Sen seurauksena valmisteluvaiheeseen panostetaan nykyään. Esimerkiksi haastehakemuksen laatimisesta aiheutuvat kulut ovat nousseet 400 eurosta 800 euron. Samoin neuvotteluista ja kirjelmistä aiheutuvat kustannukset ovat moninkertaistuneet. Keskimääräisestä 5500 euron oikeudenkäyntikuluista peräti 4000 euroa koostuu eri valmistelun vaiheista ja 1500 euroa pääkäsittelystä ja siihen valmistautumisesta. Samalla toki asianajajien toiminnan laatu valmistelussa ja asiaan perehtymisessä on aiheuttanut kritiikkiä. Yksityishenkilön kannalta on epäilemättä viisasta pyrkiä valmisteluvaiheessa sovintoon, kun tiedossa on pääkäsittelyyn etenevän riita-asian pitkä kesto. Lisäksi pääkäsittely on kuitenkin oikeudenkäynnin vaiheista selkeästi kallein, vuonna 2008 asianosaisen keskimääräiset kulut pääkäsittelyssä olivat 1200 euroa. (Ervasti 2009, 44.)

Sen lisäksi, että riskinä on joutua maksamaan sekä omat että vastapuolen kustannukset, on hyvä ottaa huomioon todennäköisyydet voittaa oikeudenkäynti. Vuonna 2008 Kaikista pääkäsittelyyn edenneistä riita-asioista kantaja voitti vain noin neljänneksen ja vastaaja kolmanneksen jutuista. Trendinä on nykyään osaratkaisujen yleistyminen, eli toinen osapuoli joutuu korvaamaan vain osan korvaussummasta. 1990-luvun puolivälissä osavoittoon päättyi noin neljännes laajoista riita-asioista (Ervasti 1997, 41). Vuonna 2008 taas yksityishenkilön välisissä riita-asioissa kantaja voitti vain joka kuudennen jutun ja peräti yli puolet osavoittoihin. Kun yksityishenkilö on ollut kantajana yhteisöä vastaan, on lähes puolissa tapauksista kantaja hävinnyt jutun. (Ervasti 2009, 13.) Näiden tilastojen valossa on helppo todeta, että riidan vieminen oikeuteen on lähtökohtaisesti kaikkea muuta kuin varma tapa saada korvauksia. Riskinä on hävitä tuplaten alkuperäiseen summaan nähden ja voiton todennäköisyydeksi jää 15- 20 %. Kun osavoitot ovat lisääntyneet etenkin yksityishenkilöiden välisissä jutuissa lisääntyneet, vähentää se entisestään kantajan mahdollisuuksia saada korvauksia ja osavoitto on suhteellisen pieni hyöty pitkästä ja kalliista prosessista.

Osavoittojen suuri osuus korostaa entisestään sovinnon tai tuomioistuinsovittelun kannattavuutta. Molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisun kuvittelisi olevan suhteellisen helposti saavutettavissa tuomarin tai muun sovittelijan johdolla. Riita-asiat ovat laajentuneet ja monimutkaistuneet niin paljon, että täyden korvauksen periaatteen mukaisia ratkaisuja

on erittäin vaikea tehdä. Oikeuden privatisoinnista eli vaihtoehtoisista ratkaisutavoista on puhuttu paljon, mutta esimerkiksi tuomioistuinsovittelun käyttöä olisi tärkeää saada suurempaan rooliin riita-asioissa.

4.4 Ulkomaiden ratkaisumalleja

Euroopassa on yleisesti käytössä sama roomalaisperäinen oikeusjärjestelmä, joka perustuu lähes täysin lakisäädöksiin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa on käytössä puolestaan common law- järjestelmä eli tapaoikeus. Se on muodostunut oikeustapausten ja ennakkopäätösten pohjalta ja suurin merkitys on itse oikeudenkäynnillä. Tuomarin rooli on erittäin merkittävä tapaoikeudessa. Tuomiot siis perustuvat pitkälti ennakkotapauksiin ja ennakkopäätökset voivat olla myös sitovia. (Euroopan komissio 2009)

Norja ja Tanska ovat riita-asioiden käsittelyssä poikkeavia Suomeen verrattuna. Siellä on otettu käyttöön yksinkertaistettu oikeudenkäynti pienemmissä riita-asioissa. Jos riideltävä intressi on enintään 15 000 euroa, ei täysmittaista oikeusprosessia tarvita. Hyötynä tällaisessa käsittelyssä on, että osapuolet säästävät suuresti oikeudenkäyntikulussa, kun yksinkertaistetussa prosessissa ei välttämättä tarvita oikeudellista avustajaa tai asianajajaa. Lisäksi prosessi on huomattavasti nopeampi, kun Suomessa riita-asia voi helposti kestää vuoden. (Viitanen 2006, 629.)

Ideana yksinkertaistetussa menettelyssä on, että haastehakemus tehdään valmiille lomakkeelle tai hakemukselle tarkkojen ohjeiden mukaan niin ettei oikeudelliseen apuun ole tarvetta. Menettelyä varten on asianosaisille ohjeita saatavilla ja pääkäsittelyssä ei tarvita avustajia. Tuomari johtaa oikeudenkäyntiä ja neuvoo osapuolia tarkemmin kuin perinteisessä oikeudenkäynnissä ja hoitaa ikään kuin oikeusavustajien roolin samalla. (Viitanen 2006, 628.) Tällainen common law- maiden oikeusprosessi olisi yksityishenkilön kannalta varsin kannattava muutos. Suomessa on pyritty tekemään riita-asian käsittelystä nopeampaa ja joustavampaa, mutta muutokset ovat usein olleet heikkoja ja eivät ole vaikuttaneet juurikaan oikeudenkäyntikuluihin. Yksinkertaistettu menettely poistaisi riskin suurista kuluista ja yksityishenkilön ei tarvitsisi miettiä ennakoimattomia kuluja ja prosessin vaikeutta. Suomessa on vuoden 1993 suuren menettelyuudistuksen jälkeen pikkuhiljaa lievennetty kulukorvauksia koskevaa lainsäädäntöä, mutta tämä olisi todellinen keino pienentää prosessikynnystä. Vuonna 2003 sitä ei pidetty tarpeellisena, mutta oikeudenkäyntikulut ovat kasvaneet paljon 2000-luvun alun jälkeen, joten uusi pohdinta

voisi olla tarpeen. Oikeuslaitos haluaa tälläkin hetkellä saada ratkaistua riita-asioita entistä enemmän sovitteluilla ja tuomioistuinsovittelulla, millä säästetään tuomarien aikaa ja helpotetaan prosessia. Samalla tavalla aika vähenisi ja tuomari voisi sovitteluun pyrkimisen sijaan antaa yksinkertaisessa menettelyssä tuomion, mikä olisi asianosaisten kannalta helpompi ratkaisu. Lisäksi sovitteluissa asiakkaat usein joutuvat palkkaamaan asianajajan, jonka kulut osapuolet joutuvat itse korvaamaan. Mahdollinen selitys voi olla, että prosessikynnys pienuisi liian paljon yksinkertaisen menettelyn johdosta ja niin sanottujen turhien oikeudenkäyntien määrä voisi kasvaa uudelleen. Lisäksi tuomarit tarvitsivat lisäkoulutusta käsittelyn johtamiseen, kun asianosaisilla ei olisi oikeusavustajaa mukana.

Suuri ongelma riita-asian käsittelyssä Suomessa on kulujen ennakoitavuuden heikkous. Kulukattoa ei ole ja usein asiakas saa etukäteen tiedon vain tuntihinnasta. Saksassa asianajopalkkiot määräytyvät riideltävän intressin mukaan, minkä johdosta asianosainen on heti tietoinen mahdollisesti koituvista kuluista. Suomen kannalta Saksan mallissa ongelmana on, että se ei perustu vapaaseen markkinoiden kilpailuun vaan valtio määrää kulukatton asianajajille.

Ennakoitavuudelle on myös ehdotettu monia ratkaisumalleja. Yksi hyvä vaihtoehto olisi toimenpideveloitukseen perustuva laskutus, jossa asianajaja asettaisi kiinteät hinnat eri oikeudenkäynnin vaiheille. Tällöin asiakas voi asianajajaa hankkiessaan ottaa helposti selvää, mitä oma oikeusprosessi tulisi maksamaan ja asianajajalla olisi täysi vapaus määrätä omat hintansa eri prosessin vaiheisiin. Ongelmana tässä mallissa on riita-asioiden erilaisuus. Eri riita-asiat vaativat usein hyvin eri määrän työtä ja asianajaja voi näin listahinnan mukaisella laskutuksella joutua tekemään paljon ylimääräistä työtä.

5 YHTEENVETO

Tässä opinnäytetyössä perehdyin laajan riita-asian prosessin eri vaiheisiin ja siitä aiheutuviin kuluihin. Tarkoituksena oli selvittää, mitä vaiheita pitkässä oikeusprosessissa käytännössä on ja mistä kaikesta oikeudenkäynnistä aiheutuvat kulut koostuvat. Selvitin aluksi siviiliprosessin yleiset periaatteet sekä laajan riita-asian käsittelyn vaihe vaiheelta. Erittelin keskimääräiset oikeudenkäynnistä muodostuvat kustannukset sekä valtiolta tai yksityisesti saatavilla olevat tuet ja vakuutukset. Havainnollistan kuluja ja avustuksia oikeustapauksilla ja esimerkeillä. Selvitin prosessia yksityishenkilön näkökulmasta, koska usein maallikolla on heikosti tietoa oikeudellisista asioista silloin, kun esimerkiksi yllättävä kiinteistöriita tulee kohdalle. Yksityishenkilön varallisuus on myös usein hyvin rajallinen, joten pohdin kulluriskin vaikutusta oikeudenkäyntihalukkuuteen ja onko prosessikynnys kasvanut maallikolle liian suureksi.

Laajan riita-asia sisältää monta vaihetta ennen varsinaista pääkäsittelyä ja tuomiota. Maallikon on hyvä tietää, miten riitaisan asian kanssa tulee toimia, jos sen haluaa viedä oikeuteen. Yllättävän harvoin riita-asia etenee varsinaiseen pääkäsittelyyn, sillä nykyään pyritään pääsemään valmisteluvaiheessa sovintoon tai ratkaisemaan asia sovittelun avulla. Vain murto-osa jutuista päättyy enää pääkäsittelyvaiheeseen. Lainsäädäntöä on vuosien varrella uudistettu paljon ja nykypäivänä prosessi pyritään pitämään mahdollisimman edullisena ja joustavana. Lainsäädännöllä on pyritty antamaan vaihtoehtoisia helpompia ratkaisukeinoja sekä saada kohtuullisuutta kuluihin.

Prosessikynnys on monimutkainen asia ja tasapainoilu turhien oikeudenkäyntien välttämisen ja oikeusturvan heikkenemisen välillä on vaikeaa. Oikeusprosessit ovat Suomessa melko pitkiä ja kulut kasvavat suureksi. Selkeästi prosessikynnys yksityishenkilölle on turhan suuri. Kulut nousevat usein riideltävää intressiä suuremmaksi ja vain pieni osa jutuista päättyy kantajan voittoon. Suurin ongelma nykyisessä järjestelmässä on välttämättömien asianajajakulujen suuruus. Yksityishenkilön on todella hankalaa selvittää ja vertailla eri asianajajien hintoja tai saada tarkempaa tietoa asianajajapalveluiden tarjoajista. Maallikon on myös lähes mahdotonta ennakoida tarkasti tulevia kuluja. Tulevaisuudessa onkin syytä pohtia, kuinka asianajajakulut saadaan pidettyä kohtuullisena ja tulisiko mahdollisesti hintojen vapaata kilpailua säädellä enemmän.

Maallikon pohtiessa riidan viemistä oikeuteen on hyvä käydä ensin läpi kaikki mahdolliset vaihtoehdot. Työtä tehdessäni yllätti, kuinka laajojen riita-asioiden pääkäsitteilyistä pyritään pääsemään eroon, eikä nykyisen menettelyyn olla tekemässä suurempia muutoksia ongelmista huolimatta. Sovittelua kannattaa käyttää, sillä vain harvoin kantaja saa täyden korvauksen vastapuolelta ja sovittelussa säästää kustannuksissa suuren osan. Lisäksi prosessin kestossa puhutaan vuosista, joten samalla säästyy aikaa. Alle keskituloisen on hyvä tarkistaa, onko oikeutettu julkiseen oikeusapuun. Vakuutusyhtiöiden tarjoama oikeusturvavakuutus kannattaa pitää voimassa varsinkin, jos on aikeissa ostaa esimerkiksi asunnon tai kiinteistön.

Työtä tehdessä huomasin, että oikeudenkäyntikuluista ei ole saatavilla kovin uutta tietoa, eikä asianajajien hintoja ole hyvin saatavilla. Tämän vuoksi maallikon on myös vaikea punnita itse oikeudenkäynnin kannattavuutta. Riita-asioiden ja sovittelujen määrät ja osuudet sen sijaan oli hyvin ja selkeästi tilastoitu. Oikeudenkäyntikuluista on melko rajallisesti kirjallisuutta, vaikka se on iso ongelma oikeusturvan kannalta. Lakiuudistuksia on tehty 2000- luvulla prosessin parantamiseksi ja esimerkiksi uuden tuomioistuinsovittelusta olisi mielenkiintoista saada tarkempia tilastoja ja olisikin hyvä tutkia tarkemmin tuomioistuinsovittelun tarkoitusta ja sen onnistumista.

Tätä työtä voidaan käyttää hyödyksi pohdittaessa yksityisen riitaisen asian ratkaisemista ja mahdollista viemistä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Se antaa tietoa oikeusprosessin vaiheista, kuluista ja keinoista ratkaista asia ilman oikeudenkäyntiä. Työ havainnollistaa oikeudenkäynnin kannattavuutta ja kuluista aiheutuvaa riskiä. Työtä tehtäessä opin paljon siviilioikeudesta ja etenkin riita-asioiden ratkaisemisesta. Prosessi riita-asioissa on muutoksen edessä ja on mielenkiintoista nähdä, miten tulevaisuudessa yksityishenkilöiden väliset riidat tullaan ratkaisemaan.

LÄHTEET

Ahola, R.; Pajuniemi, A. & Pajukangas, S. 2017. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2016. Viitattu 11.12.2017.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79563/OMTH_19_2017_Tuomioistuinten_tyotilastoja.pdf?sequence=1.

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

Euroopan komissio. 2009. Oikeusjärjestys- Gibraltar. Viitattu 20.12.2017.

http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_order/legal_order_gib_fi.htm

Ervasti, K. 1997. Alioikeusuudistuksen seuranta: Riita-asiat tilastojen ja oikeudenkäyntiasiakirjojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Ervasti, K. 1997. Oikeudenkäyntikulut pääkäsitteeseen edenneissä riita-asioissa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Ervasti, K. 2005. Riidat kärjäoikeuksissa: Empiirinen tutkimus riita-asioista ja oikeudenkäyntikulusta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Ervasti, K. 2009. Kärjäoikeuksien riita-asiat 2008. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Hallituksen esitys 107/1998

Hallituksen esitys 85/2012

Hallituksen esitys 29/2015

Helsingin hovioikeus. 2012. Oikeudenkäyntikulut. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011. Hakapaino Oy. Helsinki

Helsingin kärjäoikeus. 2017. Helsingin kärjäoikeuden vuosikertomus 2016. Viitattu 18.12.2017. https://oikeus.fi/karajaoikeudet/helsinginkarajaoikeus/material/attachments/oikeus_karajaoikeudet_helsinginkarajaoikeus/liitteet_oikeus_karajaoikeudet_helsinginkarajaoikeus/YroJOPJQ7/Vuosikertomus_2016.pdf

Helsingin Sanomat. 19.10.2017. Taloyhtiöriita sai uskomattomat mittasuhteet- oikeudenkäyntikulut jo 50 000 euroa. Viitattu 12.1.2018.

<https://www.rakennuslehti.fi/2017/10/taloyhtiöriita-sai-uskomattomat-mittasuhteet-oikeuden-kayntikulut-jo-50-000-euroa/>

Jokela, A. 2006. Sovittelun ja oikeudenkäynnin vertailua kulukysymysten kannalta. Asiantuntija-artikkeli. Defensor Legis 4/2006

Jokela, A. 2015. Oikeudenkäynti: III, Pääkäsitteely, todistelu ja tuomio. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Kantola, J. & Korkeamäki, T. 13.6.2013. Perustietoa oikeusturvavakuutuksista. Viitattu 17.12.2017.

<https://www.fine.fi/media/julkaisut-2013/perustietoa-oikeusturvavakuutuksista-2013.pdf>

Lukander Ruohola HTO Oy. 19.2.2015. Kuinka löydän hyvän asianajajan? Viitattu 26.11.2017.

<http://www.lrhto.fi/blogi/2015/kuinka-loydan-hyvan-asianajajan/>

Minilex A. 2017. Jatkokäsittelylupauudistus. Viitattu 4.12.2017..
<https://www.minilex.fi/a/jatkokasittelylupa-uudistus>

Minilex B. 2017. Dispositiivisuus ja indispositiivisuus: asianosaisten sovinto riita-asiassa. Viitattu 5.12.2017.
<https://www.minilex.fi/a/dispositiivisuus-ja-indispositiivisuus-asianosaisten-sovinto-riita-asiassa>

Minilex C. 2017. Oikeudenkäyntikulujen kohtuullistaminen. Viitattu 12.12.2017.
<https://www.minilex.fi/a/oikeudenkayntikulujen-kohtuullistaminen>

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Oikeusministeriö. 2013. Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013-2025. Viitattu 30.10.2017.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76427/omml_16_2013_oikeusturvaohjelma_80_s.pdf?sequence=1

Oikeusministeriö. 2014. Oikeusapu. Viitattu 12.12.2017.
<https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/>

Oikeusministeriö. 2014. Millä tuloilla oikeusapua myönnetään. Viitattu 12.12.2017.
<https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/hakeminen/millatuloillaoikeusapuamyonnetaan.html>

Oikeusministeriö. 2016. Todistajalle maksettavat korvaukset. Viitattu 20.11.2017.
<https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/todistajanaoikeudenkaynnissa/Todistajallemaksettavatkorvaukset.html>

Oikeusministeriö A. 2017. Riita-asia voi päättyä tuomioon tai sovintoon. Viitattu 10.11.2017.
<https://oikeus.fi/fi/index/laatikot/riitojenkasittely.html>

Oikeusministeriö B. 2017. Valmistelu. Viitattu 13.11.2017.
https://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/riita-asiat_1/valmistelu.html

Oikeusministeriö C. 2017. Pääkäsittely. Viitattu 15.11.2017.
https://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/riita-asiat_1/paakasittely.html

Oikeusministeriö D. 2017. Riidan sovittelu tuomioistuimessa. Viitattu 7.11.2017.
<https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/riidansovittelutuomioistuimessa.html>

Oikeusministeriö E. 2017. Kiireelliseksi määrääminen. Viitattu 18.12.2017.
<https://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/rikosasiat/kiireelliseksi-maaraaminen.html>

Suomen Asianajajaliitto. 2007. Asianajajatutkimus 2007. Viitattu 26.11.2017.
https://www.asianajajaliitto.fi/files/290/Asianajajatutkimus_2007.pdf

Suomen Asianajajaliitto. 2010. Palkkio-ohje. Viitattu 25.11.2017.
https://www.asianajajaliitto.fi/files/1141/B_03_Palkkio-ohje_Kesakuu_2010.pdf

Suomen Asianajajaliitto. 2013. Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet. Viitattu 25.11.2017
https://www.asianajajaliitto.fi/files/1660/B_01_Hyvaa_asianajajatapaa_koskevat_ohjeet_tammikuu_2013.pdf

Suomen Asianajajaliitto. 2017. Riitojen sovittelu. Viitattu 3.11.2017.
https://www.asianajajaliitto.fi/asianajopalvelut/tarvitsetko_asianajajan/riitojen_sovittelu

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Tilastokeskus. 2009. Käräjäoikeuksissa ratkaistujen riita-asioiden määrä lisääntyi edelleen vuonna 2008. Viitattu 18.12.2017.

http://www.stat.fi/til/koikrs/2008/koikrs_2008_2009-03-03_tie_001_fi.html

Tilastokeskus. 2014. Käräjäoikeuksien siviiliasioiden ratkaisut 2013. Helsinki. Viitattu 11.12.2017.

https://tilastokeskus.fi/til/koikrs/2013/koikrs_2013_2014-04-02_fi.pdf

Tilastokeskus. 2014. Oikeusaputoimistoissa käsiteltiin 69 000 julkisen oikeusavun asiaa 2013

https://tilastokeskus.fi/til/julo/2013/julo_2013_2014-11-28_tie_001_fi.html

Tuomioistuinmaksulaki 25.8.2016/673

Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista. 24.4.2008/290

Viitanen, K. 2006. Oikeudenkäyntikulut ja oikeuksien saatavuus. Asiantuntija-artikkeli. Defensor Legis 4/2006

Viitanen, K. 2011. Asianajopalkkiot: Kilpailu vai sääntely? [Helsinki]: Edita.

Violainen, J. 2017. Prosessioikeusblogi: Väitös oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuudesta. Viitattu 19.12.2017.

<https://jyrkivirolainen-oikeus.blogspot.fi/2017/05/43-vaitostutkimus-oikeudenkayntikulut.html>

Vuorenpää, M. 2009. Prosessioikeuden perusteet: Prosessioikeuden yleisiä lähtökohtia sekä menettely käräjäoikeuden tuomioon asti. Helsinki: Talentum.

YLE Uutiset. 12.5.2017. "Häviäjä maksaa aina" ei olekaan totta- voittaja voi joutua itse maksaamaan oikeudenkäyntikulunsa. Viitattu 24.11.2017.

<https://yle.fi/uutiset/3-9605253>

YLE uutiset 6.11.2017. Käräjäoikeudet haluavat lisätä riitojen sovittelua ilman oikeudenkäyntiä – sovittelu vakiintuu yllättävän hitaasti. Viitattu 16.11.2017.

<https://yle.fi/uutiset/3-9918871>